

ספר הכוזרי

מיוחס ביסודו להחכם החבר ר' יצחק הסנגרי ז"ל:
אשר קדש שם שמים בויתו הישר.

חברו בלשון ערבי הרב החכם הכולל ר' יהודה הלוי הספרדי ז"ל. והעתיקו
ללשונו הקדושה הרב החכם ר' יהודה אבן תבון ז"ל סרמון ספרד במנדל לניל.
בשנת ד' אלפים תתקכ"ז ליצירה.

עם שני באורים, בפי כל מפוארים.

החבר	קול יהודה
להרב המאוה"ג הצדיק המפורסם החכם השלם מוה"ר יהודה מוסקאטו זצ"ל,	להרב המאוה"ג המפורסם החכם השלם מוה"ר ישראל הלוי זצ"ל, מחבר ס' נצה מחבר ס' "נפוצות יהודה" הנודע לתהלה,
ועוד ספרים יקרים.	השמים, ועוד ספרים יקרים.

ועתה נוספו בו:

(א) האגרות היקרות מהחסיד הנשיא וראש גולה החכם רב חסדאי בן יצחק שפרומא הספרדי זצ"ל אל מלך הכוזר, ותשובת המלך אליו. (ב) מבוא והצעה על דבר מחבר ספר הכוזרי. (ג) וכסופו לזה מקראי קדש ודברים נכבדים ושמות עצמיים המובאים בספר הכוזרי. (ד) תולדות עם הכוזרים.

מונה בעיון יפה ומתוקן כל דבר הצריך תיקון.

(מאמר המישי)

בהוצאת בית מסחר הספרים של ר' יצחק פונק בוויילנא.

וויילנא

ברפוס ר' א"צ ראזענקראנץ ז"ל, ורי"מ שריפמוזעמצער.
שנה תרס"ה לפ"ק

אמר הכוזרי אי אפשר שלא להטריח עליך שתשמיעני דברים קרובים

ומבוארים

אוצר נחמד

קול יהודה

בשומי לספר חוקי קדם מפעלי מלך כנגיעת בית הסדרים לכל מאמר ממנו, ראה ראיתי כי המישי הוא יוסוף לנו הבונהו בעניני ההכמות הנכריות, וכי על כן יאל אדם לקרלה חמתי הפילוסופים, שאל יזכה יבחין בין חמתי ישראל למחמתיס כיהרון האור מן ההשך וכו', ומעלה אמירתי בכל

אמר הכוזרי אי אפשר שלא להטריח עליך וכו'. אחרי אשר הטיב הכנר גבולות האמונה והקבלת חוקי ארצה ילימד במקום נאמן, והסגף אחרי גוו המקורות הפילוסופיות וישאם כאשר לרוב, עדיין לא שקטש נפשו וישאלו מאוה לשמע עניניו מהמקורות הקרובים לקיום ארצי האמונת

לחלק יאלה, כי עד סוף סי' י"ב על מי ההכמות הפילוסופיות ינהל את המלך על פי מדו סי' ב', להכין ארצה בהם ולסמרו אל מול ההכמה האלהית, שהיא עיקר שאלתו סי' א' בלמרו שתשמיעני דברים קרובים ומבוארים בשרשי האמונת על דרך המדברים וכו'. ומאז ההל המלך סי' י"א להסתמות אליהם נפשו ישובך הכנר ינהנה במעגלי דק סי' י"ד, כי שם ערך לפניו שלחן נגד דעות הפילוסופים והלויים בנאם ללמנו. אז ראה ויהתק לו המלך סי' י"א לבלתי עברו על דברו לשנות לו טרקו במכמה האלהית, והן שרשי האמונת מעקר שאלתו סי' א' אשר כובנת עליהם סי' ב', וההכר ימלא את חפנו סי' י"א אחר סרובו פעם ראשונה סי' ט"ז. סוף דבר הקול שטמע על שאלה הגזרה והבחינה סי' כ', אשר בקש זמא מידו המלך סי' י"א, והוא השלים דברו על הבר סי' ב' בלמרו ולהר קך הגזירה וההפך וההפך וההפך וכו', כי הוא מקאט גדול בחורה, ונלגדיו לנהו והכל היה והשכר כל הכהונ כבפר הוה. וזמרו קך בה להזכיר סי' כ"א חס המה אלה המקורות הרלויות, והורה כי המקריה בעלם האלהות מנעמה, וכי הכליות מה שנדע צו מדרך המקריה הוא שיש עם מזוי רשון והוא לבדו נפרד מההנשמה, ונלגדיו און אלוה מנהיג הנשמיים לפי אמונתו, ובחפצו גרידא מטיע הגלגלים וברוה פיו כל נכאם, והוא המספיע כל האורות, כי אין בלמו שכל פועל, והלמוהו המחמתיים בזולת אי שוא ידברו. ודרך אמונה בהר להאמין באלוה הזו מדרך הקבלה הנאמנה, כי הוא אלהי אברהם יצחק ויעקב אשר יועקב אשר דבקה בהם השנחנה וכו', ועל דים ובשדלים המפרסם אלהותו עליו. ובכן נען סוף דבריו בראשיה, אשר פחה דבריו האיר בראשון סי' י"א לאמר, אלהנו מהמיים בלגלי אברהם יצחק ויעקב וכו', ומסי' כ"ב וילקך סופר ההעוררו ללכה אל בני ארצות, אשר שם שכינה שורה חמדי ורליה לו נכמה, עם פרשה גדולה אשר המהלך לפני ה' בארצות ההיים, והטעם הובה: זו על כל נמל נפשו איש הוד. וישא ברכה מאה המלך וילך למעשיו אל מחוז חוביה:

א אי אפשר שלא להטריח עליך וכו'.

מבלי מהקר, כי שמר אמרנו וברינו יגור מחוך הספורים הנמשכים בזיכה עד הנה. ומכללם אמרו בשני סי' כ"ו שהיה הורה מלך האלהים יתעלה, ומי שקבלה קבול שלם מבלי שיהיחם בה כשכלו הוא מעולה ממי שיהיחם בה. וזה הנה פהי ופירו להויתו לטון בקשהו בההגל עליה לאמר, שוא אשכר לו בזולה זה להיותו הכר המדרגה העליונה מברור האמונה מבלי מחקר. ודבריו בכלל המסויים שוים עם מאמר הכנר הנמשך לדבריו הקודמים, בלמרו שם אך מי שנטה מהמדרגה העליונה היותו אל המחקר, טוב שיוציא בהם מוצאי החכמה שישועזם להברוח רעוה ולבקוחה הבידיות אל המדון, ע"כ. ואלוה רואה את אפי בעל הוכח הלבבות כי איננו אתי כשברא האדם, שכן כהב בסקדמתו הני שאלתי אלה מההנשבים מהכמי החורה במקלה מה שזכרתי לך במכמה המלון, והסבי ארומי זה הקבלה העמוד במקום העיון בזה ובמה שדומה לו. אמרתי לו אין זה ראוי אלא למי שאין צו יבולת לעיין מפני מיטופ בכרתו ורוחק הנגוה, כמיס ובקטיס וחברי הדעת מן האנשים, אך מי שצכה שללו והכרתו לעמוד על ציבור מה שקבל ועכנתו מלעיין בו כשכלו העליוה והקלות בלמותו האל ובחורוה, הוא נעשה על זה ואשם על אשר הכהים ממנו. וזה הודר רומי לעבר שאלתי המלך לקבל ממון מעבדיו מלבושו ושימנה המשות וישקלם ויבינה, והיה העבד פקח בכל אשר לוהו המלך, ויהתכמו לו עבדי המלך לפייבו בדבריהם עד אשר האמין בהם וביולו הממון אליו ואמרו לו כי הוא שלם צמיטו ובמשקלו, ומתרגם והאמין להם והתפעל לעמוד על ציבור דבריהם, והקל ברטון המלך. ובאשר הגיע הדבר אל המלך זרה להביטו הממון לפניו, ובאשר שאל חיורו על מקבלו ומיטיו, לא יכול להשיב על עבדו מעבדיו המלך לקבל ממון מעבדיו ושימנה המשות וישקלם ויבינה, שהיה יוכל לעמוד עליו חפילו אם ימלא הממון בדבריהם. ואלו לא היה בקי בענין לא היה מתחייב על אשר סמך עליהם. וכן אלה אם לא היית יכול להגיע אל ענין זה מדרך שלך כמו עליהו מלוא השמע, הייה גרליה מעיקר טענה בעמך ממקור עליו, וכן אם הייה דעהך קלרה והכרתך הלושט מהבוי אליו, לא הייה נעשה על פשיעהך, והייה מטיס וכקטיס אשר הוא בדיהים דרך קבלה, אבל אם אלה איש דעת והכונה שחולל לעמוד בהם עד ציבור ממי שקבלה מן החכמים ממיס חפילו מעשיו חקטיס החששים אלה מלואו להשתמש בהם עד שחעמוד על הענין ויהנכר לך מדרך הקבלה והשכל ידה, ואם החתלים ותפשע בדבר הכיה מקלך במה שאלה הייב לצורקך ויהנך, וזה יבאמר וכו', ע"כ. ומעלה דברו בשער

זמנארים בשרשי האמונות, לשאמרנו בראשון, על דרך המדברים בדרך הנצחון, ותהיה מותרת לי שמיעתם כאשר היתה מותרת לך ידיעתם, אם להאמין בהם או להשיב עליהם, כי כבר חסרתי המדרגה העליונה מברור האמונה מבלי מחקר, וכבר קדמו לי ספקות וסברות ודברים עם הפילוסופים ובעלי תורות ודתות שונות. והטוב לי שאלמד ואתחדד בהשבת הדעות הנפסדות (כ"ל מן) הסכלות. כי אין הקבלה טובה אלא עם הלב הטוב, אבל עם רוע הלב החקירה יותר טובה, כל שכן כשיוציא המחקר אל אמונת הקבלה היא, ואז יתקבצו לאדם שתי המדרגות, רצוני לומר הידיעה והקבלה יחד:

ב אמר החבר ומי לנו בנפש סובלת שאיננה נפתית לדעות העוברות עליה מדעות

קול יהודה

הראשון ש"ל לאמר אך לדעת אם לנו חייבים לחקור על היחוד בדרך העיון אם לא, אומר, כי כל מי שיוכל לחקור על הענין הזה הדומה לו מן העמינים המושכלים בדרך הסברה הסכלות, הייב לחקור עיניו כפי השגתו ובה הכרה. וכבר הקדמתי בתחלת הספר הזה מן הדברים המרמזים חיוב הענין מה שיש בו די, והמחשלים מחקור הכרי זה מגונה, ונהגב מן המקלרים בחכמה ובמעשה. והוא דומה להולה שחול בקי בחלויו ובדרך רפואתו. והוא דומה להולה שמרפא אותו בכמה מיני רפואות, והוא מהשגל לעיני בחכמתו וסברתו ברפואות הרפואה, לדעת אם הוא מהעסק בענייניו על דרך כנוהה אם לא, והיה יכול לעמוד על זה מבלי דבר שימנעוהו, וכבר חייבתנו החוכרה בזה, כמו שכתוב וידעתה היום והשעות אל לבנך ובני, והראיה וכו', ע"כ. וכבר ידעת כי החוכרה קרב למשפטו והיה עד ממחר על ככה במלא רחב ספרו. ובפרט בשלישי ב' ל"א הוא הנקרא פירק הדינא המתבודד, כי המשל אשר הביא שמה די והואר אל הוראה עניינו. ויהי מה, אחרת בשם החבר חיבור טומונו ודעתו, ואמח ה' לעולם: קרובים ומבוארים. שהיו קרובים אל השכל מזה היותם מחבליים מדרך הסברה והעיון:

אם להאמין בהם וכו'. לפי רוב או מעוט חזקם וחזקם לקיים דבר האמונה ההנה: וכבר קדמו לי ספקות וכו'. רחם בזה למה שפרט ראשית לו בתחלת עניינו לחקור על דעת הפילוסוף ובעלי התורות, כמושאל בראש הספר. ולדבר שהיה דברו ג"כ עם בעלי דתות שונות וזאת, ואם לא מזה, כי הסיקו לו זכרון זרע אברהם, על דרך זרע משעיר למו הוסיפו מעט שפרן, שכתב שם הרמז' אחר כל זרע אברהם שאלה מהם לא היה מן בתורה וזמני ישראל, אבל על כל האמונה ג"כ נלה למה' אחרת להם ולא רצו בה כפי הנהגתם בקבלת דמויות, ע"כ: בהשבת הדעות הנפסדות הסכלות. ר"ל להשיב על הדעות הנפסדות אשר אין להם שחר. ולפי הנוטה האומר בהשגת הדעות הנפסדות מן הסכלות, יתבאר עניינו להשיב אחר מן הסכלות אשר נתקפו בו, ע"כ: מדוד פלפולו בדברים הגזומים: כי אין הקבלה טובה אלא וכו'. כבר קדם לך מאמר החבר בשני סו' כ"ז שם ומסרם להנה, כמומר ומהלך:

ב ומי לנו בנפש סובלת וכו'. כי ילדי נכרים והם ישמעאליים ופרכיים יספיקו ראיית מוזימות אשר דרכם שהן ומלקקות, והם מזדמים והרמים לעודד נפשות, כמאמר יחזקאל (י"ג) על השמים הקבועות והמכשפות, הוי למחפרות וסכסוח עלי כל אילני ידי ועשותם המספחות על ראש כל קומה לוודד נפשות, והנפשות הוודדנה לעיני נפשותיהם לכה מביניהם, הניי אל כמותיכמה אשר אחנה מוודדות שם את הנפשות לטורחות וכו'. וקרוב הוא שזון אל אשר יספה לב אדם אחריהם בקלות וילכד במזדומה. והקיש ע"ז שאל ההבולות הטבעיים והאמנטיים ובעלי התאמונות וכו', כי לב הוהל יספ את האדם להמשך אחר עיניים, כמו שאמר מנשה לר' אבהו דלחחוי ליה בתלמידי ולמדו דבעיק למשרי המוציא מהיבא דקדיס בישולא, ולא ח"ל ר' אבהו מאהר דהכימה טולי האי מ"ע פלחיו לע"ז, ח"ל חי הוה הכה הוה נקיס בישולא גלימא בשיק ורבהה

אוצר נחמד

כאמרו: לשאמרנו בראשון. ר"ל כמו שאמר במאמר א' סו' כ"ד, שמתחיל בתחלת יוכיחו עם הסגר על דרך המדברים בדרך נגזון מזה הקהלים בהנה: ותהיה מותרת לי שמיעתם. וכן תאמר מה לך נשט אל רכבים ושטי כוז ומחבו עון לי בשמוע עיני ויכוחים כאלם: כאשר היתה ומותרת לך ידיעתם. אם ככה אלה גזר על הקהילות אשר אצוה מי יהי לך ידיעתם, שם אתם בלא בנבני מקריתם ואללת עומק הקהילות: אם להאמין בם או להשיב. כמו שאלה למדת דביהם לדעת האמה אתם אם לא, אף אני אעשה זאת, ולי יהיה דקק כי תמאל יד להשיב עליהם לטעם שפרוהם במעלה המחקר: כי כבר חסרתי המדרגה. כס מדגנת סדויקים המגורים ובעלי רוח הקודש כישרים בלונתם ולא עלה על לבם מוטלם שום הכרוח ופקוקו נשרשי אומר קדמו לי ספקות וכו'. ולי אשר להכחי אהם מדעתי בעל כרחי: בהשבת הדעות הנפסדות. עיקר שתקתי שאלמוד אהם כדי שדעתם מה להשיב לאשקורום:

ב אמר החבר ומי לנו בנפש סובלת וכו'. המגר החוקר דעתו כי אין עוב רק להתחוק בלא הקבלה האמיתית ומסיי יתיה, ואם אמנם יסנה לתור אחר מחקר לכבו רחוק ששהים נגזר עורכת בדרך ישרה במסלה השולס אל הסללה האמיתית מבלי שישת אהם וזה, כי עיני בשר לו וכל אחד לשי טעמו נקל להשתחות או שיאמין יותר מדאי, ויהיה

מדעות המבטיים והאצטננינים ובעלי הטלסמאות והמכשפים ואנשי הקדמות והפילוסופים וזולתם, ולא יגיע אל האמונה עד שיעבור על דעות רבות מהאפיקורסים, והחיים קצרים והמלאכה מרובה. "אלא ליחידים (כ"א אבל היחידים) תהיה להם האמונה בטבע, ותרחקנה מהם הדעות הרם כלם ויפול בנפשם מיד מקום שותם, ואני

קול יהודה

ורכסת לזכרתי (פ' הלך). ודבר הכנר לא שב ריקם, שכרי החיל המלך להסתחות לדעות הפילוסופים, צלמרו כו' י"ג אזי רואה לדברים האלה הפילוסופים יתרון קדוק וזכור על שאר הדברים, ועל זאת היה דבר הכנר אליו לחמר כו' י"ד, וזהו מה שהייתי מפחד עליך מהאפתי ומטהה הכסף על דעוכם וכו': הטבעיים. הם הקרואים כנגולה פנטי הנמלחות שמהם יתחדשו דברים נפלאים במציאות, כעין מה שכתב הרמב"ם ז"ל בפירושו למשנה ספחים פ' מקום שנהגו על ספר רפואות שגנו חזקיהו, צלמרו שמהכר הספר הוא לא חזרו אלא על דרך החכמה כצבע המציאות, לא על דרך שיפעה אדם פעולה ממה שנוכח צלמו הספר, וזה מותר וכו', ע"כ. וכן היכיר ענין הטלסמאות. וכבר עלה וזכורתי אלאו צראשן כו' ע"פ. ועל אפני הקדמות דברנו בשמי כו' י"ד: והפילוסופים. אלהם הטבעיים שזכר למעלה, רק הם המהפסדים בידיעה פנטי המציאות וסדרו והקפוא קצרה מהם כדוקט פלגי, לא שזירדו לנבחינות סגולה הנמלחות לענין המעשה והפעולה המהדהדות מהם כטבעיים הנזכרים, רק יבקשו ויחזרו לדעת אחת מהותם בידיעה גדרים ורשמיהם כאשר השיג ידם: ולא יגיע אל האמונה וכו'. כ"ל שהצב לעמוד על שרשי מהכב האמונות על דרך המדברים וההתחדד בהשגחה הדעות הנפסדות וכו', ככל מה ששאל הכוזרי בקדמתו, לךך הוא ע"כ להעביר עיונו על פני ההכמות כלם, ויבא גם הפסן כחוסב לעמוד על ימינו בשפתו, הוא העיון בצדעה רבות מהאפיקורסים, ובלעדיהם לא יריב אה ידו להרוס ולבנות, כי לא השלם ידיעה דבר בצדך הנלמון אה לא יצוי לעניו כל הליו הסותר, ואז יבזבז הלמות קשה ידריך על הדעות הנפסדות, והדעת האמתיה יכוננה בצריחה

אוצר נחמד

ויסיה עול להאמין לטבעיים והאצטננינים, כלומר שיאמין שאין מושל ושומר מצותה עולום השכל מלמד שכל נמשך טבעע לפי מוצאה הנגלוים והוכרבים ועל פיהם יסיה כל ריב וכל גנע עולום זס: ובעלי הטלסמאות. כאשר יסיה לבנו לדעת סאצטננינים קרוב שיוסף עוד כרה ויואל להאמין כי יש כח בנורות כטובות בשעות ידועותה להשיך אליו משטר הטוכרים ושנותלם אל אשר יתפון יסיה אוחה. וזס ספיך מסעישי ענודס זרה: והמכשפים. עוד יסיה נפסה יותר ללכת אחר החמלות המכשפים, וזס מטבע יר לב האדם הזכך ממיד להיק תאווה ומאווה: ואנשי הקדמות והפילוסופים. וזה אמנם יסיה עמלו לזר סנגד זס ולא יאמין להנלי עמיים בעלמאות וכפופים כרחוקים משכל האדם, ספ מיעוד לפיול צרחה בעלי הקדמות והפילוסופים, אשר למרות עיניהם שופטים ואליים מאמינים שום דבר כיוולא משיקם השללי: ולא יגיע אל האמונה. וגם זס רעה חולה, מחזר שגס במציאות סאל לא יתפון להאמין זכף כי כחורתי וכשגחתי: עך שיעבור וכו'. וזכף אמנם אה לבו צריח אולם ושלנו חוק מחד לכניע כמותים הפתקריים מן השכל והחקרים אל אחיפת האמונה, עכ"ל לא יתכן לו יגיע אל זאת הסגולה עד שיעבור על דעות רבות מהאפיקורסים ויכיר עלייהם: והחיים קצרים והמלאכה מרובה. הנה עד כס ועד כס כנר כלו ימינו בצלם ואין וכלא אלהי אמת, והקנה קופלם עליו ולבו כל עמו, עוד זכף יתקן שידמנו המוח בערים יעקר מעמיתו סכונות: אמא ליחידים. מנבד השירדים אשר כ' קורח כסה: תהיה להם האמונה בשבע. וכענין שאלמד ויסה צדק אזור מתינו והאמונה אזור תליו (ישעיה י"ח), ונלמד בערים אלה. כנען ידעשך (ירמיה א'), וכמו שיתבאר כיוון י"ב צלמרו וכנר יליות הכח הדברי כקתה אגשים וכו': ויפול בגנפשמ מיד מקום שעותם. כ"כ יסיה ככלם חק וכבוד כ' כוכב עליהם, שמדי יתחזר כעוד ומלפון בעת מלתי יתגלה שכלו בדעות כוזבות, ומתגשים מקום שעות כעמט

מן

אולם מקור פסולה: והחיים קצרים והמלאכה מרובה. הן הן דברי איפוקראטי צראשית פרקיו הידועים: אלא ליחידים וכו', וכל"א אבל היחידים וכו', והכל שב אל מנה אמת, והוא שהיחידים השירדים אשר ה' קורח, לבנות נפשם אשר יליו להם עינם השמים למוהר, כהיה להם האמונה כצבע, וכמו שיתבאר עינים (כו' י"ב) צלמרו וכנר יליות הכח הדברי כקתה אגשים וכו', וככיוון י"ד צלמרו אלא הוסיפה כצבע וכו': ותרחקנה מהם הדעות הרם כלם ויפול בנפשם מיד מקום שותם, ואני בלם וכו'. ולא ימכרו לעבור עליהם כחקירת עיון שיש בו מהסכנה מה שקדם ענינו, כי פהאום לשעה ירגשו בשקרוהם מאין פנות אליהם כמהשגחה שוקנת. וזה אמרו ויפול בגנפשמ מיד מקום שעותם. והנה ידמה עינים צרשנת הדעות מעין מה שכתב המורה בשמי פרק ל"ח על הכח ההשגח, וצלמרו שהיה נמלא ככל האמשים ויחלף כעמט וכרב, וכל"ש כענינים אשר אלדס כסה השנה גדולה ומחשבתו משופטת כסה, עד שאתה חמלא בעמך שפלוגי כנר אמר כך לו עשה כך בענין פלוגי ויסיה הענין כך, והמלא מנבי אדם מי שמדוינו ומשערו חזק מאל כנו, עד שאלפסר שכל אשר ידמה היותו יסיה כמו שידמה, או יסיה קלהו. וכמות זה רבות, מענינים רבים קודמים ומתאחרים והויים, אלא שמהם לא המשער יעבור השכל על הקדמות הנה כלם ויולד מהם כבוז מופע, עד שצדע שזה בלא זמן וכזה הכח יגיע קתה כמי אדם עמידות עמומה, ע"כ

ואני מקוה שתהיה מהיחידים ההם. וכיון שלא נוכל לעמוד מעשות רצונך, לא אנהג בך על דרך הקראים אשר עלו אל החכמה האלהית מבלי מדרגה, אבל אקרב לך ראשי דברים יעזרוך בציוור ההיולוי והצורה, ואחר כן היסודות הנקראים בערבי אסתקאמ"ת, ואחר כן הטבע, ואחר כן הנפש, ואחר כן השכל, ואחר כן החכמה האלהית. ואתן לך ראיות מספיקות שאין הנפש המדברת צריכה לגוף, ואחר כן העולם הבא, ואחר כן הגזירה והחפץ והיכולת, בתכלית הקירוב והקצור. ואמר כי המוחשים לא השגנו כמותם ואיכותם כי אם בחושינו, ויגזור השכל כי הם

נשואות

אוצר נחמד

קול יהודה

ואני מקוה וכו'. הייתי מקוה שהיה מכללם: וכיון שלא נוכל לעמוד מעשות רצונך. כי כבר אמר לו המלך בקדומה כי כבר הסר המדרגה מבידור האמונה מבני מתקן, וכבר קדמו לו הפקות וכו': בציוור ההיולוי והצורה. זה השער לתהמילים בנחמה המבטות, גילובוסלי ויבואו לו, והמורה זכר עניינם בראשון ס' י"א ובשלישי פרק ח' : ואח"כ היסודות וכו'. ר"ל שהל"כ אדבר כענין היסודות: המובע. ר"ל זה הדומה, כמו שיהבאר סימן י': הנפש. כלל זה האמורים והיחוס כמו שיתבאר פה: השכל. הוא הפכל ההולוי והמורה שמה: והחברה האלהית. נראה שזמן זה היה שזכר בעשרת פרקי סימן י"ח, כי היה החכמה בשרשי האמונות ע"ז המדברים שאלו ממנו בקדומה, אלא שרצה הכבר שימלמד המלך תהלה בעניני החכמות הטילוסופיות, למשן יחכן לו להבין החכמה הזאת האלהית: ואח"כ לך ראיות מספיקות וכו'. בזה יבא דברו סי' י"ג בלמרו וזמן הראיות על הפרד בטעם מהנף וכו': ואחר כן העודה"ב. שם באמרו וכרחיה על מילואה העלם השליי הנבדל מהנפשים יעמוד לגפש מעמד האור לראות, ושהנפש כשנבדלה מהנפשים תהא ח"ט וכו', עד אמרו המדברקה בעלם הזה הנבדל המבטות בעולם העליון, ע"כ. והשלים הבא שכלו הוא עולם השמחה, כמו שטורו דבריו בראשון ס' קנ"ו ו' ובשני סי' כ' וכ"א: ואחר כן הגזירה והחפץ והיכולת. ר"ל שאמר כל אלה יבא דברו להודיע ח"ד הגזירה אמה ומריעות הבחירה יאונה שערך, כי כמו שיבאר סי' כ' המשעים הבחריים שבהם חזק האדם, והוא מונח לעצמו ביע וזין חזקו בדבריהם האלפסרים, אם ירצה יעשה ואם ירצה ייחס. ושם ביאר ח"ד ההק עם זה גזירת האלסים יתבקר. והנה נספחו לבי לבאר ההק והיכולת בחק האדם, כי לפי המשך הענינים הוא יותר גלות מהתיחסם אל ההק והיכולת האלהית

שזכר

הם: ואני מקוה שתהיה אלה המלך מהיחידים ההם. בענין על הדעות הנסודות ח"ק יוכוח מסנין ותישמם למרמם טעם מוטם: וכיון שלא נוכל לעמוד וכו'. ר"ל להחליק מנשטם לזנב כוס, כך אתו לרין לסדר לפנין עניניו הם בעלישטו כפי אכר ימות לו: מבלי מדרגה. מבלי שלמדו קמתם הטבע וכוונתם כל מן הלמודים הסכמיים לקדם ללמוד לניסן: אבל אקרב לך ראשי דברים. מן הסקדמות פאגרות לוס: יעזרוך בציוור ההיולוי והצורה וכו'. הסקדמות הטעם יהיו עור לך שתיני ענין היולוי והצורה שמו הטילוסופים סקדמונים יסוד מוסד לכל גשם מגלגל העליון עד מרכו הארץ, וכל המגלגל בשמים ובאין אמרו שם מחוכרים מחומר וזורה, ולא זה משה עד שהאמר שם השמים, ר"ל בגלגלים וכל זכאם, להם חומר וזורה, וכל מה ששמיים לו חומר אחד לנטייר ממנו כל בגלגלים ובוכביבים, בשלבם כל האן ממנו זורה סקדמונים והים מזה גלגל הארץ וזמה שני זכו, וכן סוכוכים כולם, ואין הבדל בחומר, שכולם רק הזורה היא סבדולה אחת. וכן כל מה ששמיים השכל הים להם היולוי שם, ובתחלה קבל זה היולוי זורה ארבעה יסודות ספסופים, שם אב, רוח, מים, עפר. ומאלו הארבעה יתרכבו כל המזלחות, וכל מזלז בעולם השכל אינו נמלט שתיים מלרבעה יסודות, ולכל אחד מהרכבות מתחברת זורה סרלוויס לה, והים מזה דומם מזה וזמה כולו כעל זה. הזאת הזורה המקיימת כל דומם למינייהם היא שקראו אחת בשריות טבע, והזורה המקיימת האמורים והשגלי חיים נקרא ג'כ' ושם בדרך שמונה. ר"ל שלא נדקדוק, וכמו שיבא בעי' י', והזורה השמחה מין האדם נקראת שכל, ונקלל עם' בטעמה האמיתית שהיא חלק אלוה ממנו, וכמו שיבאר כל אחד במקומו סרלווי. ואח"כ החכמה האלהית. אחר הקדמות כל אלו היסודות ואינן שערך לדבר על החכמה אשר בשרשי האמונות, שהיא כהאמנת האל והשגחתו ויתר ספיקות אשר כל עדם שיהא מנויים כהאמנות: ואח"כ ראיות מספיקות שאין הנפש המדברת. ר"ל שמה האדם צריכה לגוף. ר"ל שאמר הסדרים מן הגוף אינם כלם, אבל עומדת קיימת או למי עוס"ב או להראון ולענינים נחמים. ומיני שגם האמנת הטעם מן העקרים שנתוכתנו זכר ארזו בלן, וזכר עניני סימן י"ג: העולם הבא. הוא עומד נשפוח לניזיקים אחר מוחם, ומנואר גם כן כסימן הנוכר, יבאו דבריו בראשון סימן קנ"ו ובשלישי סימן כ' וכ"א:

ואח"כ הגזירה והיכולת והחפץ בתכלית הקירוב. ר"ל ענין שפחה ס' יתבקר בכל פרט ופרט, ולא יא' לעולם אום דבר סן כללי סן פרטי, אם לא ששקדמה ונתינו יתבקר, והכל כפי חזקו ויולטו בכל מכלם. ובכאן מקום עיון, והוא ח"כ בחכמה סן סה"ל עולם, ארום ביה נבטם לה וארום מקום מנוחה, מאחר שאין דבר נעשה בעולם מבלי גזירות ימי'. וכאן קשיית הכחה והזכר, שארץ כן סהקיד בעל חוכתם לכבדות שער עבודה אלהים פקח ה', והיא בעלמם קשיית בידיעה ובחכמה סככר סרמתי' ו'ל' בעלכות דעות. והבאר סימן י' יא' ליעט זאת סקאויס בתכלית הקירוב אל השכל ונקיאר ויזכר, ושם נבאר: כי המוחשים. ר"ל דברים אגרנשים בלחם מתמשה כחושים: לא השגנו כמותם ואיכותם. המעמה היא פשם ארש ובמה רחמו ובמה גבסו, וסוף מלשון כמס. והאיכות הוא מנתיין ח"ד, וכאן המעלה, אם כחור או לכן וזולת

מהכח"ל

חסיה; מפני חסיונם בעצמם; בעבור שאיננה נמצאת בפעל אינה ראויה לתואר
מתארים, "ואם היתה בכח הגה התואר נשמי (כ"א ואם היא בכח התאר הנשמי)

אמר

קול יחודה

אוצר נחמד

יקרה מזד חסיון ופעמים מזד חסונג, וכל אשר
יכיה הדבר נמצא בפעל יהיה מושג מטלה עמו,
וכן כל מה שפיהה חלות המציאות יהיה מזד עמו קאס
השגה, וזה יי כפי מדרגת הכוונה בדברים במציאות, כן
חסיה מדרגהם בהיותם מושגים או בלתי מושגים -
ובהלל כי חוקק המציאות משים הדבר הכווא יומר רלוי
בצממו לישועג, ועל כן הכווא יתברך שהוא בפעל
גמור שלם הוא בעצמו מוזמן לכל משיג, ואין חסיון
השגתו בו זולתי מזד קולר כהשגים, על כן חסיה ית'
אני חסיון כל טובי על פניך וגו' לא יוכל לראות את
פני וגו', והוא מלמד בחקוק קדשים מידו לו ושם
בזיון עור, כי מחוק הוזהר השלם הוא מתחבט ממש
כהעלם אור השמש מעין שפניך, אשר לחולשת לראות
לא יוכל להסתכל בעצם אורו. והוא המשל אשר נשא
הפילוסוף על כי יוכלו בזה בראשון ממה שאמר הסבב,
והיא עצמה טוונה חלטיהו בצממו (ליוב ל"ז) ועסה
לא ראו אור ביהוה הוא בשחקים, שעת היותו ביהוה
מזד עמו לא יוכל ההכמים לעמוד לפניו להסתכל
באורו העמוס, מזד קולר השגה. וכן כן דברי
ההבר בחסיהו הסבב לחמר, ורואה ענדס מסך אור

ובכמהה השגהו הרי היא שגולה בעל וילא כח הכווא מן
בכח אל הפעל, וטוב אין כלן כח רק פעל. אבל הכווא
כסיוני כח חסיונו לבוש בכח ארכעס יסודות, ולא סיה זמן
מן הכווא שיעדר מה שחסיונו ממונו. ולכן אמרו על הכח
שהוא שאינו לא בכח ולא בפעל, אך הוא ממונע במציאות
בין מה שבכח ובין מה שפעל, והוא התחלה ורשיוה כל
המונעים, ע"כ: כי השכל ישיגבה השגה הפרה. ר"ל
ש"ס השכל גוזר שיש כלן חומר ראשון טעם כל המציאות
בכמונעים, ע"כ: אינו מביא אלוהו סבבם שלימה. והנה קושי
הסבב כוח יגיע מזד חסונג, שהוא הכווא הוס,
לכיוון בכח ממדי רלוינו תואר נקבם בצממו ישיגה, גם
מן התארים. ר"ל שאמר עליה גדולה או קטנה, שחורה או
לבנה וכדומה לוס מן המקרים, מאחר שלא שזעה עין מיום
כולנס, ומה שבינה לכיולי תואר נקבם בצממו ישיגה, גם
אינה רלוי, הוא מוכב על מלה אורה הנושא בזכר למעלה:
ואם היתה בכח הגה התואר גשמי. ר"ל ש"ס שעי"ס
יה על מציאות בכח, סנה הכווא גשמי, הכווא הוא גשמי
בפעל, ווס חסיהו שפיעל אינה מקבלה תואר גשמי
שהוא בפעל. ול"ל גם כן הכווא לומר שש"ס שהוא בכח
תואר גשמי ע"כ: אינה רלויס לקבל תואר מן הכווארים:
אמר

בכיר מנחה הרלוה וימנע ממש השיגו כעבור קולר רלוהו ודעהו, לא עעבור החסרו וכו', ע"כ. והסך
זה חולשת המציאות בדברי תשים אלוהו בלתי מושג מטלה חסיונו. וילא רמו ההבר בחסיהו הסבב בצממו
לא עעבור החסרו וכמסרו וכו'. וזו היא מדרגת החמר הראשון. וכן הם דברי ההבר היושבים ממונו. ולכן
לע אורך להרחיב ספור על ענין החמר הזה, זולת מה שכתב הראש"ד בקדמונה ביוליוו למפרי יצירה ח"ל.
וכבר הודע בחקמה הפילוסופים החלטים כי יש חמר אחד מלוי והוא טעם לבנה החסרו, והוא הנקרא בשון
יון היולי, ומציאות חסיהו הוא לוי במציאות שחר הנמצאים, כי מציאות שחר הנמצאים הם נמצאים על אחד
תמי דרכים, ווס חסיהו בכח על דרך משל, במציאות השגולה בחסיהו או חסיהו בולד כן יומו, אך שהחסיה
סנה אינה שגולה, ולא כן יומו בעל שיעס, עקידים הם ללאח מן הכח הזה אל הפועל, וכאשר ילאו מן
בכח אל הפועל כד מעליהם הכח הראשון. אבל החמר הנזכר, ר"ל היולי, לא סר מסיחונו לבוש בכח
ארכעס יסודות, ולא היה זמן מן המציאות שיעדר כח היסודות ממונו. ולכן אמרו על החמר שהוא שאינו לא בכח
ולא בפעל, אך הוא ממונע במציאות בין מה שבכח ובין מה שפעל, והוא התחלה ורשיוה כל המונעים,
ע"כ: אינה ראויה לתואר מן התארים. כדבר הרמב"ם ס' בראשית ח"ל, החמר הזה שנקרא היולי נקרא
בשון הקדש חוה. והמלה עזרה מלשונם, בחושה על הראשונות, מפני שהם בא אדם לגזור בו עס, והוסם
ותמך לקרוא בשם חמר, כי לא לבש זורה שיהפך בה השם כלל, ע"כ: ואם היתה בכח הגה התואר
גשמי (ובכ"א ואם היא בכח התואר הגשמי). אחרי הודיע הפילוסופים היה על זה מהמלך עס חמר
רשון טעם לכל סיבות אשר עבר הסוניהו ההיים וההפסד, המה רלוו כן תמוה, אך הוכחו בלתי לקבל
זורות מלצרות שונות, כי הן האדם יראה לעינים שבהיות החמר הזה כלו שזה בהכנהו על אופן אחד, הוס
ראו שיקרה בענייניו אחד משי דברים. שאם שיקבל בכלל כל הצורות גם יחד, אם הוס שיהיה מוכן לכלן,
חיה בכל, שאם כן יהיה אפשר להמלא צורות הפכיות בטעם אחד בעה אחת, כחילי חסיהו אורה אם אורם
זהו כיוולא, ויחילי הוסהו בענה שזה אל קבלה כל הצורות. או שיקבל צורה אחת לבד, אם לא יהיה שנייט
מונבלה רק למהה מהיה. וזה ג"כ שקר שהיה החוס עד נלחמן על מרציה הצורות השגולות בחלקיו. והם כן
מי ימן ודעהו איכה ידעהו איכה ירכן בהכנהו אל מול פני הצורות ההם. והפילוסופים הללו ילאו דחופים
בדבר הזה והעמיקו עיונם ללמד, וכאורה נא ונראה בהפסד המורכב, שהם מוקף הרכבהו הלך וחסור עד
גישו לפיטופה החומר הראשון עמו, באופן שעליו ממש החול והמסבב הצורה המתהדשט, גלי בוס אחיני
מלצרה אחת או זולתה שישאר ממדי דבק בו וכרך בעקבו, כמו שיתבאר. והנה ילא מעין קלהו ונבלשתי
סינא ון' רש"ד בחתיכה דבריהם על מלמדי אריסמו (כי כלם כמטרשי דבריו ומשכו בהתלסספותם), שום
אל"ל בשום פנים, ש"כ"כ ברנע הסאר לבי הדפיון והמהשבה איזה חלק מן החמר שהוא ערוס גלי לבוש כלל,
יהי

לא זולת זה. על כן הושעתי לרצוני מהשאלת נפש
 שערב שם (פ' ס"ו) צורה נשמית עם מרחקים בלתי
 מוחלטים, והיו לדבר אחד כבשו, ולפי היראה הם
 שני עניינים, על לדעת ו' סיגל והמורה שאחזק עליהם,
 וכן ופ' ש"ו ו' ש"ז שגבול אח"כ. ול"ז יבא חפץ
 עליו השם טוב באמרו לא כיוון הרב היה על המרחקים,
 כי אלו חיים נעלמים לא המוחלטים ולא הבלתי מוחלטים,
 אבל הם מתאחד הכמה, ע"כ. אלא שגם הוא נסה
 מני ארץ כונה הרב כמו שביחין המהכלל בדבריו עם
 מה שזכרנו למעלה. ראו בעל מופת הלבנות בעשר
 יהודים ע' ו' קרא בשם הצורה האלה, וזו היא דרך
 אשר עבר בה איש אליהם ההבט ספורו על ציבור
 אמרו והאזין היתה הארץ וכו', באמרו שאותה הארץ
 הגבולת אף היתה דבר מורכב מהמני נקראת
 חכו, ומזכרה ראשונה נקראת בה, כי אמנם לא
 היה נאמן לחמך הראשון ואלוהי צורח אחת היא היתה
 ראשונה לכל צורות המורכבים בהכרח וכו'. אמנם
 פתאום לפתע ירע הדרך לעצדו ללאמר גשומה הארץ
 היא ראשונה לא עמד עם צורתו זמן יהושע, רק
 חיפץ לבט צורות יסודות מחלפות. ועשה חשב אף
 עני כלפי דעת ו' ש"ד אשר גבלו בספרו הנקרא
 עם השמים ובמקומות אולמו. והנה לא ראה לבו
 שהיה שם צורה כוללה, כי אין לו לבזור על מציאות
 דבר בלתי הכרח. ויחייב הענין אלוהי בלי צורה,
 כי ישלם הכל על ידי המרחקים הבלתי מוחלטים
 המורכבים בעקבו על חמך, והם אדוקים ודברים זו
 מזכר ובהם הוא מתחלק לחלקים, ובכך ידאמו לקבל
 צורות מחלפות. ובאופן זה יתכן ההבנות גשם ממש,
 כי המרחקים הם לא יספרו לעולם, ואליהם קהלם
 החכם המורכב בעת הספרו, והאורה המהחשבת
 תהא על החמך דעת המרחקים ההם שעל ידם היתה
 גשם. ולדעתו לא יסו במורכב שתי צורות כדעת ו'
 סיגל שזכרנו. ואולם לא רצונו מועלת להאריך על
 הקינה היוו משתי הדעות קרובה יותר, או אם שחיקן
 כאלה כבולות, כמו שצמדו פילוסופים אחרים ועל
 משמרתם יעמוד להורות כי בזולת צורה נשמית כוללה,
 גם בזולה מרחקים בלתי מוחלטים דברים כחמך
 הראשון, ישלם ענין ההיה הנמשכת, והיהדלו להביע
 כל הכפחות האחרות, כי כל אלה ראויים שמתחש
 להיותם דברים מרכיבים בכל אדם כמועיל אל
 הכנה הדברים שאחזקו על ציבורם. לנד זה ראיתי
 לצבור לפי דרכי, על עי הדברים האלה יקרא
 אללי מה שאמר הרשב"ע בספר חמום על צורת הכ"א
 ח"כ. והנה מדבר על צורת הכ"א. דע כי כל אות
 יש לו צורה אחת, והפעם שהיא דבורה, חוץ מהכ"א
 שהיא שתי צורות, והנה היא קו בבורך וקו ברוכב,
 כי הקו הוא בין שתי נקודות, ואמר כן שמו קו אחד
 מפורד. והנה ה"ל"ף יורע על פעם הדבר שהוא
 העיקר כאשר פירשתי, הוא הפעם הנוון לקבל צורה
 אז יהיה תמא. והנה הצורה לא תמא עד היות
 שיהי, וזה פעם ה"ל, כמו הא לכה זרע (בראשית
 ט"ו), וגם אפי הא (ויקראל ט"ז), והנה הפעם כמו
 הנתמא

היה שחלק שהוא ככלו בלתי מוכן אל הצורה המהחשבת
 יותר ממה שהוא מוכן אל יתר כל הצורות, כי כן
 הוא כבשו של חמך רשקן מלפניו עמלו כמו שזכרנו,
 והיה נמשך מזה אם שיתקבל אל הצורות האמור, או
 שעיין קבלתו צורה מה יוכל במקרה כיוון שאין לו
 עיני מיוחדת ומוגבלת אליה. וזה מנוסה שיהיו
 כעניינים הפכעיים המסודרים בגלגל ופעלים על דרך
 זה לא בעצם, כי היסך יתכן זה עם מה שראתה
 עיניו סדר שלשלת היוחסין בנאיה, שור או כשב או
 עז כי יולד משור או כשב או עז למיניהם, ואין זה
 ראוי להחיהם אל התקרה, רק לטובת עמיות
 מיוחדות ומסודרות. ומשם יתפרדו שני המחלפות
 שזכרנו והיו לשני ראשונים ציבור הענין הזה לפי
 שכלם, וכל אחד משניהם יאמין שכוונה לדעו לדעת
 פריבכו כאמור. והנה זאת שעת ו' סיגל בהחלפתם
 הזה מנה שאמר הטבע. הוא יאמין שצורה אחת
 כוללה חקיק ותלבה החמך כלו, וגם כי יזקין לא
 פסור ממש, ובאחזקה יהיה רצוי לקבל בפרטי
 חלקיו הכנות שונות למען יהולו גם הצורות המחלפות,
 והלוק חלקיו ישלם על ידי מרחקים בלתי מוחלטים
 צפנים מפניו שונים לפי רוב חלקיו שיתחלק אליהם,
 והמרחקים הללו הבלתי מוחלטים הם כמות האורך
 והרוחב והעומק שעל ידם ישלם החלוק בחמך הראשון
 המדובר. אך חיים מוגבלים על חוקן שלמותם כאשר
 כמה במאז השלם אחר התעמו על אחת מהיותו
 צורתו הכפנית, רק עם בלתי מוחלטים, כי לא
 חמך מוגבל להם ולא הדר. והנה על דרך זה תשלם
 אלוהי ההיה וההפסד. ויתמש לדעתו שהתכת המורכב
 בעת הספרו תהיה אל הצורה אשר האחרונה ולא
 תעבור כבולה. וזאת האורה אשר עם רבינו משה
 לפני בני ישראל בראשון מן המורה ס' ט"ט, כי אחרי
 אמרו שהצורה האחרונה בכל המציאות הוא הש"י, אמר
 ולא תשבו שאמרו בו שהוא הצורה האחרונה לכל
 העולם, הוא רמז לצורה האחרונה אשר היא הריב"ט
 עליה בני ישראל נקראו מה שאמר הטבע. ואמר בלתי הנה
 ולא נפסדת, כי הצורה היא המכרה שם עבית לא
 שכל נפרד, כי אין אמרו עליו יתבדך שהוא צורה
 השלם האחרונה על דמיון, היות הצורה בעלה החמך
 צורה לחמך הוא עד שיהיה הוא ית' צורה לעם,
 לא על אלו הפנים לאמר אכל וכו', ע"כ. ובכ"ז ע"כ
 אצל הדרך הידועי כשב. ואמנם אם היה גשם
 מורכב ממחר וצורה כפי מה שציבור במופת בעל דינו,
 צריך שיתבאר במופת היות החמך הראשון והאורה
 הראשונה היות משדוה, ואז יתבאר מופת הדוש
 העולם, ע"כ. וזה שמה אשר יקראוה צורה הנשמיות.
 ולפי הכרח איננו מרחקים הבלתי מוחלטים עמלם
 אבל על הצורה היא ישאלו המרחקים ההם אשר על
 ידם ישלם החלוק בחמך בעל הצורה והלבג אורו
 הכמה שזוהו לקבל הצורות המתחלפות, כאשר דברנו.
 ובענין הצורה האלה לא ראה ו' סיגל שוב שאפשרה
 שיוכל החמך לקבל מקרים, וימנהו אל קבלת הצורות
 הכה, כי כן דרך המקרים להול על שטח בעל צורה

אמר אריסטו כאילו היא בושח להראות ערומה, ואינה נראית עד שתלכש צורה. וכבר השבו קצת אנשים כי המים הזכרים בתחלת מעשה בראשית כנוי להיולי

הזאת

אוצר נחמד

קול יתודה

אמר אריסטו כאילו היא בושח להראות ערומה וכו'. ר"ל החומר הזה כמו קנה, אשר נעלם לא תראה אולם עין אדם בעודה ערומה עד שתלכש בגד מה, כן החומר הזה אין טעם אלא רוח אולם עיניו אינם רואים אלא קצת אנשים. כבר זכר זה החבר ברביעי סימן כ"א וז"ל, כאשר אומרים על רוח האדם מרחפת על פני המים, שרובו נמים האלו החומר הראשון בלי ארכוס אבל הוא ונבט וכו', ועיין שם בשיעורו. וכן כאן ר"ל כי היולי נדמה נמים שם נלפני שומרים תמותה, ומקבילים אורח המלי שם בו הם זרועת או עגול, וכן סיוטיו מוכן להשתטע ע"ה אורה לכל פנים

הנמצא. ולמה הדברים לריכוס פירוש ארוך, ע"כ. וכבר הקדים לדבר על האל"ף כדברים האלה, ודע כי כל גשם הוא מורכב על דעה אחת שקול הדעת מעמלים רבים, כי אין ע"ה נראה כי אם הגשם, והנה האל"ף הוא גשם, כי הוא העיקר, ונקרה כן שהוא מרכב מאל"ף עמלים, והטעם רבים. והנה אורח האל"ף גשם בן אדם, שיש לו ראש וגוף ויד ורגל, ע"כ. והאיזה על מזור ואמפה מה ידבר בש בלשון נכחי הכתום, עד שמלאחי עליו יאמרו נכון שאמרה נכחי, אחרתיו ולא ארפטו עד שהביאחיו אל בני עמי ולא חדר הוראחי בדרוש הזה העמוק שאמנו מהלמים שבינו. והנה אחרי הודיעי כי היו לי דבריו

לדבר כמה שאמר כי כל אורח הון מהב"א יש לו זורה אהה, רוצה לומר שהיא דבוקה וכו', שהרי גם יקו"ף יולא מן הכלל, כאז"ל (שבה פ' הבהמה) מאי פמחא כרביה דקו"ף הילא וכו', והוא בלשון עמנו המוכרח בה"א במחמת פ' הקומץ, כי בבור דבריו בלשון הם שם את גפשי אשא, ואומר כי דעה הרב"ע דעתה ו' רש"י אשר זכרנו מדבוקה המרחקים הכללי מוהלמים בהמר הראשון, ועל שניהם תחול הצורה לא על הממר הראשון לבדו קדעת האחרונים, גם לא על המר בעל זורה כולל דעתה ו' סינא. והנה המרחקים הללו הורה עליהם על ידי שלשה קיום, והם קו האורך וקו הרוחב וקו העומק, הכלולים את המרחקים כים, והם שלשה הקיום האמתיים אורח ה"ה. השנים מהם המדובקים יחד, מורים על אורך ורוחב אשר יוכלו להשתע על השפה, אמנם השומק אשר לא יעלה רישומו בשפיהות, ההחכם להורות עליו על ידי קו נפרד מהבריו. ולהיות ה"ה"ל בהשלטומו מחובר משפתי אורחיה, ששה ה' ה', זכר הוראת האל"ף שהיא מורה על החבר הנכון לקבל הניכר, ואמר שהוא מורכב מאל"ף עמלים, ואין כינוהו לדעתה על העמלים הפרדיים, והם האלקים שפטים מאלד שלא יקבלו ההלוקה לקדוה, שזכר המורה בנראשון פ' ע"כ שם המדברים, ועם גלה את ערומת, כי אין הראב"ע השוד על כך להיות בו משום דרכי המדברים. אבל הנהיה אל"ף על האלקים רבים המריים, ששהמר הנראה לטיעיה יתובר מהם. ובאמרו כי אין ע"ה נראה כי אם גשם, רוצה לומר שלא כל הלק המרי היה אפשר בו שיקבל זורה עד שיוכל להרואה, כי קבץ אחד ומנה אזה יש לדברים העטניים, לבד יראו ובל ימצאו בזה. ח"א והנה האל"ף יורה על ע"ה הדבר שהוא העיקר כאשר פירשתי, הוא העלם הנכון לקבל זורה, אז יהיה נמצא, והכלל שהאל"ף מורה על החמר, על ה"ה"ל המלא על המרחקים, כמו שזכרנו. והנה הם שני דברים שבהאמדם יחד אור הזורה ע"ה עליהם. וכבר ידענו כי על ידי הצורה הדבר נמצא, ובלעדיה לא ירים איש את לשונו להורות על מציאות החמר ומרחקיו הכללי מוהלמים, כמו שכתבנו למעלה על טבע החמר שאין השם נחפס בו. והנה ה"ה"ל בשתי אורחיותיו מורה על החמר והמרחקים, ובאורח ענייט שרואה לומר הנה, כמו הוא לכס זרע, וכמו וגם אני הא, מורה על הנמצא, כי אין אדם רומח רק לדבר מצא בשועל, ובאילו הלשון מורה בלות ה"ה"ל בצורהו ובענייניו כי לא יוכל שום דבר להמצא זורחו אם לא יוקדמו אליה החמר והמרחקים הרמוים בכ' ה', כאשר הראיה. וענה יגדל נא כח המעיין להכניס אל דברי החבר, והשג שיני שטובה לפי נכחהו היה תהיה ששם היות החמר בכה כמו שקדם, הנה החמר גשמי, לא לשולל זורח הגשמיות כרוכה בו במציאות לפי דעה ו' סינא שזכרנו, ולא הכלה ההכח המורכב אליו מעולם כאשר פירטנו. ולפי הנהה השני יתובר עם הקודם אליו בשחון, ויחמר שהחמר הראשון פול עמו אינו רלוף להמר מהחברים ומני השרונו כאמרו, עם זוחו בכה החמר הגשמי, ר"ל עם היות שטבעו פונה תמיד אל האר זורה הגשמיות הראשונה לחול בו בדבוקה בלתי מהפרד כמו שקדם. וכבר הייתי יכול להאיר בזה דבריו אל דעה ו' רש"י, ושאל המרחקים הכללי מוהלמים טוון בזכרו האר גשמי, אמנם הביאור הראשון טעון יותר לפי דעתי, וקום שכתבו כי זה הוא. וידוע הדע כי הצורה הכללת אשר חסר מטעם ו' סינא, על היותה דבוקה תמיד בחמר הראשון לא יצור על היותו נמצא עמה לבדה מציאות שטבי אפי' רגע אחד: אמר אריסטו כאילו היא בושח וכו'. הוא מה שכתב המורה בשליש פ' ח' וז"ל. וטבע החמר ואמתו שהוא נעלם כל ימלא מחברה העטער, וממני זה לא התקיים בו זורה, אבל ישמש זורה וילבט אחרת תמיד. וכל ע"ה נלא שאמר שלהם ע"ה בהכמתו דמחיהו החמר כלשם איש זונה, כי לא ימצא חמר מכליה זורה כלל וכו' א"כ הוא שלש איש נעלם לא תמצא נמים, ולא תמצא פניה כלל, ועם היותה שלש איש היא מנכשת מ"ה"ל אחד לשולל חמר בו בעלה וכו', ע"כ: וכבר השבו קצת אנשים וכו'. כבר הוציאו לה ברביעי סי' כ"ה, באמרו כאשר אומרים על זורה האלקים מרחפת על פני המים, שרעט

הזאת, וכי רוח אלהים מרחפת על פני המים, אמנם הוא הפך האלהים ורצונו הנעשים בכל הלכי החיולי, יעשה בהם מה שירצה, בעת שירצה, כאשר יעשה היוצר בחומר אשר אין לו צורה, וכינה בהעדר הצורה "החבור" (כ"ל) והחמר, ונ"ל זהמדר) בחשך ותוהו ובהו. ואחר כן חייב הפך האלהים וחכמתו סבוב הגלגל העליון, כאשר יטוב פעם בכל עשרים וארבע שעות ויסבב עמו כל הגלגלים בשיחודשו

איצד נחמד

קול יהודה

פנים שיראם כחומר ביד סוחר: אשר אין לו צורה. כלומר אין לו צורת מה שסובב אליו זה החומר עד שיטפלו בו היוצר כפי משלו: וכינה בהעדר הצורה והחבור בהשך והתו ובהו. כלומר בעוד שאין צורה למהחבר בו ולסדרו על ענינו, סוף הוא נעדר נעמוס חמונה וחסר וכל מקרי בשמיים, ועל שוא נעדר מעל המקרים סוף אין הוא כדמות חוסם אוטו כל עיקר, וכל מה שאינו נעסם כמות הכרות בדין הוא שיקרא כ"ל, וכן סוף וכו', וכן מלת חשך מורה על הסדר לממיר, על כל אש ואין, לזה שיקרא עוד בשם סוף וכו'. ואמר והאלך סימה סוף וכו', ומלת האך כוללת כל ארבעת היבדוה, כענין אמרו לה' האך ומנואה, וסכסוה שתומם ארבעת היבדוה סוף מנא' אמר נעדר מזה האך, דייטו מזה נוחו. והכמנ"ל ש' כדאשית ביאר זה כוס"ל, החומר סוף בקרא היולי נקרא בשון חקש סוף, והמלה נערת למאוס, כחוסה על הכראשונ, סוף ש' אש כה' ארד לגזור לו ש', חוסה ומנא' לקראו בשם אחר, כי לא לבש צורה שיספסם בו השם כלל, ע"ל. ועוד דבר מזה כענין 'ו. וכס' הכמנ"ל 'ו. עוד על האורה הנלכחם אל החומר סוף נקראת כול"ק כיו, והמלה מנכרת, כמו זו סוף, ממלת עשוי וכו': ואמר כן חייב דפי' וכו' סבוב הגלגל וכו'. האך ששירש עינן סוף וכוה על חומר סיוולי, וזהו אליהם מנרמס על חזן אליהם, אמר אחר שזה סוף החזן הנלגים אל הסיוולי ויספול בו כדמות בעת שיראם, סוף זה סוף ע"י סבוב הגלגל, ומיד מהחילו לכמות השמות שמתעם סבוב האך, כמה שחמר חיקר ויאמר אליהם ימי אור וימי חוש, ואולי נחמד זה על בריאת הגלגלים אל כלם, ובעבור שאין הוא כדמות מנרמס צורם רק מזה סוג' סוכני אור ונעמוסם, שכל סוף ששוס יש כחן גלגלים מנייטם אלו הסוככים, ולכן כיוה כל המיחלות אל עולם הגלגלים בשם אור, שהוא כפי היראה לנפש. וכמו שפירש הרמ"ל ש' על אמרו ויעש אליהם אש שני המאורות גדוליים, שלשי שש החומר שירה נקרא מאור גדול, בשם סוף מנעט הקטן שכלל הסוככים, שהוא לפי מה שגירא חושה יותר גדול מכל הסוככים אשר זולת השמש: הגלגל העליון הוא אשר קראוהו קדמוני חסוכבייז גלגל סיומי, וזהו גלגל כתשי, ותחילו גלגל הסמות, ותמה גלגל חסולות ששש גלגלים לששם כוכבי לכת, ששם ספתי, זקק, מאדיר, חמה, נוים, סוכי, לכת. וזה הגלגל סיומי סוכי סוכי כלל משע לפע ששם חמה ככוב האך, ומכירם כל הגלגלים שחזוהו ממשותפו וזהו סוף ממזרח למערב כל כ"ד שעות, ומאלו ואלך מהחיל האור לשמשם עולם. ויכבדי שיטתם הסוכי שפן המאורות שנגרלו כיום הראשון כן סן המאורות שחלמרו כדנעשו:

בשיחודשו

במים האלה החמר הראשון בלי איכות אצל סוף וכוה, עד שהמליך כחפן אל הים הסוכב אלוה. וכנה אותו צדוה אליהם. ודמות החמר הסכעי במים צמים דמיון כסו ביומר, כי מה שהוא יותר עב מן המים לא יסחוו פעולות הסכע בכל הלוקו, מפני שסם חוקים וכו'. טיין סם: וכינה בהעדר הצורה והחבור (כ"ל) והחבור וכו'. ומזהר זה על פי ספתי הכחיות הנמלאת בחמר, כמוכר כדנעשו ס' כ"ה על אמרו סוף זה קו ירוק וכו'. הלהת סוף מזה היומו מזה עמנו נעדר האורה רק סוף דבר ממוטם בין המיחלות והסכע, והשמי מזה היומו כולל כל הצורות ככה להיומו מוכן כשיוי אל מול קבלתם. והנה כעוד הכראשונה אשר העדר האורה, וכעוד השמים אשר והסבור, שר' העדר חבורו אל צדוה שכתמו לקבלם. ולי הכנה השני והקפא אמרו בעדר האורה כעוד הכחיות השמים מהעדר האורה שמתעשו לקבלה, יחיה אמרו והחמר על הכחיות הכראשונה מענינו של חמר מזה עמט המיחלות הממוטע כלומר. אמנם לפי הכמה שגליה הכונה שפוסט ומנואה, כי כעוד האורה ללמות ולא סדרים. ולאשר כי על כן נקרא החמר סוף והעדר האורה והסדר ממוטם בשם סוף, לצורות כי העדר סוף הכרוך בעקבו סוף הוא וכו' הוא המיחלות והקיום כסוים, כי לולא זה לא היתה הסויה נמשכה, על דרך מה שהיה כחוב כחורמו של ר"מ והנה טוב מוח, כי אמנם אין דבר רע יורד מלמשלה, כדבר המורה בשליש ס' 'ו. וכו'. והוא מה שכוון אליו הכבר באמרו ס' 'ו. ולא סוף כמעשהו ולא חקרים התלויים כמעשהו, כי הלילה הוא זמן העדר השמש אצל סוף עס זה מתקן לתועלת וכו' ע"ל. והמורה סוף' בעי"ת כמעשהו חסויה דלגלג' סוף ממוטע אחר. ולאשר עוד לפי הנוסח סוף' וכו' ממוטע בעדר האורה, היא הכחיות הראשונה שזכרנו. ונקרא סוף משפן רז"ל חוסה על הכראשונה, כדבר הרמב"ם ס' כ' כראשית באמרו שנקרא כן מפני שאש כה' ארס לגזור לו שם חוסה ומנא' לקראו בשם אחר, לא לבש צורה שיספסם בו השם כלל, כמוכר למשל, ויקרא בשם כיוה מזה עניו הכמה אל כל הצורות, והיא הכחיות השמים החזרת, כי על דרך מה שכתב סם הרמב"ם האורה הנלכחם אל החומר סוף נקראת בשון חקש סוף, והמלה מנכרת, כמו זו סוף, ממלת עשוי וכו': ואמר כן חייב דפי' וכו' סבוב הגלגל וכו'. האך ששירש עינן סוף וכוה על חומר סיוולי, וזהו אליהם מנרמס על חזן אליהם, אמר אחר שזה סוף החזן הנלגים אל הסיוולי ויספול בו כדמות בעת שיראם, סוף זה סוף ע"י סבוב הגלגל, ומיד מהחילו לכמות השמות שמתעם סבוב האך, כמה שחמר חיקר ויאמר אליהם ימי אור וימי חוש, ואולי נחמד זה על בריאת הגלגלים אל כלם, ובעבור שאין הוא כדמות מנרמס צורם רק מזה סוג' סוכני אור ונעמוסם, שכל סוף ששוס יש כחן גלגלים מנייטם אלו הסוככים, ולכן כיוה כל המיחלות אל עולם הגלגלים בשם אור, שהוא כפי היראה לנפש. וכמו שפירש הרמ"ל ש' על אמרו ויעש אליהם אש שני המאורות גדוליים, שלשי שש החומר שירה נקרא מאור גדול, בשם סוף מנעט הקטן שכלל הסוככים, שהוא לפי מה שגירא חושה יותר גדול מכל הסוככים אשר זולת השמש: הגלגל העליון הוא אשר קראוהו קדמוני חסוכבייז גלגל סיומי, וזהו גלגל כתשי, ותחילו גלגל הסמות, ותמה גלגל חסולות ששש גלגלים לששם כוכבי לכת, ששם ספתי, זקק, מאדיר, חמה, נוים, סוכי, לכת. וזה הגלגל סיומי סוכי סוכי כלל משע לפע ששם חמה ככוב האך, ומכירם כל הגלגלים שחזוהו ממשותפו וזהו סוף ממזרח למערב כל כ"ד שעות, ומאלו ואלך מהחיל האור לשמשם עולם. ויכבדי שיטתם הסוכי שפן המאורות שנגרלו כיום הראשון כן סן המאורות שחלמרו כדנעשו:

אלו המעשיים ידמותו 'ואח"כ חייב חפץ האלהים וכו'. זה הוא סוף מן החבור לפי שפשו, כי כבר ביאר והאלך סימה סוף וכוה שחממר הראשון סוף נעדר האורה והמנוס, ומנא' על פי חוסם ששהער סוף סוף כרוך בעקבו על חמר, וזהו אליהם וכו' שהש' ית' סוף משחל כדמות החמר לפעול ס' וליירו כלומר ייטב לו. אמנם סוכי ממשנה בהתפלסות סוף, כי עד שהתקן במחבור ויגזור החמר סוף

בשיחודשו בזה בהחילוי הזאת אשר היא כחלל נלגלל הירח, שנויים כפי תנועות הנלגלל, ותחלתם חמום האויר הקרוב מלגלל הירח, בעבור קורבתו ממקום התנועה, ושב אש זכה, והיא אצל הפילוסופים האש הטבעי, אין לה מראה ולא שריפה, אבל הניח עצם זן דק קל, "קראו אותו הפילוסופים (כ"א קראוהו) נלגלל האש. ואתר כן גלגל האויר, ואחר כן נלגלל המים, ואחר כן כדור הארץ אשר היא המרכז, כבדה

קול יהודה

אוצר נחמד

מכשו חפלה, ירדו מן ריחו כמה שהיב בחפלו והמחמו סבוב הנלגל העליון הסובב את כל ארץ כו"ש ממזרח למערב ככ"ד שעות, וכל יתר הנלגלים המהנלגלים בתנועת עצמם להפך ממערב למזרח, יסכו בלכתם אל עבר עמם מכת מרוחה אשר העיר ממזרח בלחץ יקראוהו לרגלו. וכל זה חייב הפך האלפים בשיחודשו בזה בדיוולוי הזאת וכו' שנויים וכו'. ר"ל בשביל שיהודשו בגלגלו היה שמיים בהיולי הזאה שבאמנה נלגלל הירח כפי הלחץ המושג הנלגלל, והוא כלל הנלגלים, כי נכח מערכותם יתחדשו שמיים שונים כמו שהבאר בראשון סי' ה' ועוד יתבאר בזה סי' ז' והואם כל זה לא מדעת עצמו אמרו, רק ברצונו להמשיך השפה על דרכי קאת האלפים שזכר למעלה. אך הוא יגלה דעתו בלמנו סי' י"ד, והואם על דעת המורה הנה האל ברא העולם כמו שהוא, ובעלי חיים שלו וזמחו מזויירים ולא יעמד אליהם האמתיים ולהרכיב סביבות וכו'. ותחלתם וכו'. רואה לומר שחלה השמיים המתחדשים בהמה בראשון ע"פ סבוב הנלגלים, היה חמום האויר הקרוב, וכל הקרב הקרב אל תנועתם נזדקק יותר, כמו שבאר והלך: והיא אצל הפילוסופים וכו'. אמר זה לאן שסופק עיניה האל כמו שהבאר בסי' י"ד: אמר לה מראה. וזכו המורה בשני סי' פ' בלמרו שאלי היתה האש היסודית מאוירם היינו רואים האויר כלו בליה מהלבד אש, ע"כ. וזה כלו לעולם וזכום ופסיסומה ופסיסוייהה וכמו שזכר בדברי הפילוסוף. וזהו אש ג"כ בפירוש הרמב"ן לפרש בראשית על הפסוק הכני, ויבא עוד זכרו בסי' י"ד. אמנם החכם סבורט הוי"א מכת הכתוב עצמו שהלפסופות קרוב לזה בלמרו, והשך, והוא האויר ההשך שנאלל אז מהמורכב בראשון, היה על פני האדם על פני השן היסודות השפלים שפאללו אז וכן מהמורכב בראשון וכו' מקיפין זה את זה. ורות אלפים, מניעו הנלגלל שנקראו רוח בלמרו עשית מלאכיו רוחות. מרהפת על פני המים, הניעו אז האויר ההשך על פני המים הכבובים אז את יבוד הארץ, ובכך היה שבהלק ממנו ההמוך נלגלל ההלבד בתנועתו, והוא האש היסודי וההלך ממנו הקרוב אל המים קנה אז איזה קור מן המים זולתי חלק מושג ממנו המהחמם במקרה בהתלפכות ניוצות מאורי אור, ע"כ:

בשיחודשו בזה בהיולי הזאת וכו' שנויים. ר"ל כאשר גורם המהו יתנך להליגם להיולי סוף ארבע נרות, סך על הטעות הנלגלים, ותחמת זה היה ונכחו על ידי סבובם ערות כהיולי הזאה, כמו שמבאר: בהלל גלגל הירח. שהא הנלגלל האחרון הסובב כחוס כל ארבעת היסודות: ותחלתם חמום האויר. כלומר חמום חלק היולי הקרוב אליו, ומאחר שככה הפנועה מולד היסודות, לכך היה כדון סהמלק העליון הקרוב לנלגלל הירח יקבל נורת אש: אין לה מראה ולא שריפה. המורה כהפך ז' מהלך ג' כהכ נס כן שהא היסודי אינה מאוירם, שאלוהי זה היינו רואים האויר כולו בליה מהלבד אש. והואם על שכתב המבר שאין לו שריפה, וזה יתבאר למשגט בעבור דקותו אינו נראה בגשם ליות בעור בו רק בעור דרך עוין, וכמו שנהא לפעמים שאש יוחד כעור בו רק בעור דרך עוין, וזהו שנהא לפעמים עו"י אינו לוחט סביבו לכרוף שעריו אל גרדו. ועוד כי האש המעביר הוא מעביר ע"י תנועתו וע"י זה הוא יורד להדרי בגשם ומשפירו, וזה האש היסודי להיותו נה וסוקט מגלי תנועה אלה ואלה, כדון נותן שאין לו שריפה. והאש שלנו סיה מורכבת: ואח"כ כדור הארץ וכו' כבדה ועבתה. כלומר הוא היסוד והתחתון והעב סביבות, וזה קבל ההיולי נורת שפער. ואמנם כן ישיא שסוקים מנוארים יאור רחב, שאמר שאוירם עיין ההיולי נמלת מהו ונכו ותפך אליהם להלבישו צורות כרות אליהם מרהפת, גורם השני יתנך על סבוב הנלגלים, והוא מאמר יחי אור כנבל, ואחר שיהי זה וקבלו סיסודות כל אחד נורתו, והאקר קנבל הבנות והפערות ותר מכל היסודות, מיד אמר הכתוב וירא אלפים את האור כי קוד ויבדל אלפים כיון האור ויבן החושך. וזה איש ע"פ הכמה יסודות הבנות כדורם, השש נהאל כי האור נשך חוב הראות בעול להרכיבו אינו רק ע"י ניוון חוזר, ר"ל אם אור השמש זורח על איזה דבר בשמי עב הניעון חוזר ומגיע לעין, והואם אם הניעון מגיע אל דבר כך כמו האויר, האור עובר בו וליעו חוזר לאחוריו, ומאמת הסכס אין אנו יעילין לנחות האויר, וכן המים אנו רואים קאת חאוכים, צענוד שאין חוירים לעין כן מקאת ניוצוי אורם והשאר עובדים להלך דרך פנים. אכור משתם בעוד שלא קבל ההיולי נורת היסודות אע"פ שהיו הנלגלים סובבים עם השמש והיחה ושאר כוכבי אור, עדיין לא היה האור נהפם כבוס מקום מיוחד ולא היה אשך שיובדל הליגה מן הים, גשם כהיות שתת האופק ניוצוי האויר עובדים דרך היסודי, וכן בעמוד על האופק אין האור כלימחה להיות עובר דרך היסודי ואינו חוזר לאחוריו. והואם מיד שנקמה היסודות כל אחד נורתו והאקר עתה ונעשה עשם עובר, האור יורא אלפים את האור כי עוב, כלומר מיד עמד האור נכניונו ותכלית חיקונו ועונתו להאר כהפך ממחמת חרות הניעויות. ועל זה נאמר חיקך ויבדל אלפים בין האור ובין החשך, ר"ל שבו נבדל הליגה ג"כ מן הים, שאלוהי עבירות הארץ גם בליה כהיות השמש תחת פאקס סיו ניוצוי אור. השמש עובדים דרך הארץ ונעשים אליו, ומאחר שקנבל הארץ נורתה אז התהווה מדות סיוס והליגה

ואני

כבדה ועבתה בעבור רחקה ממקום התנועה. ואלה ארבעת היסודות מהזוגם תהיינה ההיות :

א אמר הכוזרי ואני רואה אותם אצלם מתחדשות במקרה, באמנם נקרה לאשר קרב מהנלגל מאד שיהיה אש, ומה שרחק שיהיה ארץ, ומה שיתמצע היה כפי הקורב מן הנלגל המקיף או מן המרכז, אויר ומים :

ב אמר החבר אבל ההכרה יביאם להודות בחכמה בהפרד עצם מעצם, כי לא יפרד עצם האש מעצם האויר, והאויר מן המים, והמים מהארץ במעט וברב

קול יהודה

א ואני רואה וכו'. אך האמר שנחמץ אלהים ובחכמותו כדורו היסודות, והכל אם רואה לוחם מההדברים במקרה אלל קצה הפילוסופים כאפלטון וכו' אשר יוזכר סי' ה'. וזה באמנם כי נקרה לכל אחד מהם יהיה כן וכך מה הזדמנו בהיותו קרוב לנלגל או רחוק ממנו. והנה לא הוקפה לו על דבריו כי אם מזד הטובים במקרה, אבל לפענה הסוברים בקדמותו לא השם כלל, עם היותם ימרחיקים ההפך מהקו יתברך, והק' מה שהונה בקדומה כי הפלו יתברך פעל כל זאת. והפעם בזה כי לדעתו זכרון אחד יעלה לבאן ולכאן, והראיה עממה אשר מורה על כסול המקרה, הנפלג ב"כ טענה היותו, וכמו שזכרנו בשני סי' ו', כי הסדור המוגבל הראשון במציאות, עד שמחבר בהוראתו טעם מתיק ומסדר להכלית בהפך פשוט, יעוין שמה. וגם צעל חובת הלבבות בשער היסוד פ' ו' הולך הדרך הזה שרצה להוכיח נזיכור מילאה הבורא יתברך, כי בצמות האפשרות המקרה, ותקיים אללו שיש טעם ומלא בורא ומחדש בהפך. וזהו שהמטיף דבריו באמרו באמצע הפרק, ויש בני אדם שאמרו שהשולם יהיה במקרה מבלי בורא שהתחילו ויוצר שיצרו, ומן החימה צבתי יחף, תעלה צדעה מדבר בעדומו צבריותו: כמהשנה האדם, ואילו היה בטל המאמר הזה שומע אדם שיאמר כמאמרו בנלגל אחד של מים שהוא מתגלגל להקטן חלקה אהה של אדמה או גיה, והושב כי ופסל כל בני מליו לפעם החושלת, היה לו להפליא ולהבדיל הדבר עליו ולהשוות אותו בהכלית הסבלות, וימחר להביאו ולדחות מאמרו. וכיון שיהיה המאמר הזה בנלגל קטן ורחוקו ונחשו צנעשם בהחבולה קבנה לתקנת חלקה קטנה מהארץ, איך יסור לעצמו לחשוב כמהשנה הואת בנלגל הגדול הסובב את כל הארץ וכו'. טעין שם אמרתי כי נעשו. ולאפשר עוד להסב הדברים אל מה שזכר בקדומת שהאש היכה הוא אלל הפילוסופים האש הטבעית, ואם שגם יתר היסודות אללם טבעיים יקראו, ולזה אמר ואני רואה אהם אללם מההדשות במקרה וכו'. ולפי זה אין להמיה איך לא הקשה מזד הסובבים בקדמות, כי ראשית אין המקום הזה נאות אליו, וקושייתו מזד המקרה לא היתה רק מפני הזכירו האש הטבעית כלאמור :

והליכה לשחמש: ממקום התנועה. שהוא נלגל סירה : תהיינה ההיות. ר"ל כל המציאות שחתה נלגל סירה הוא מורכב מארבעה יסודות אלו :

א ואני רואה אותם אצלם מתחדשות במקרה. ר"ל אני רואך מדבריו שאלו הטבעים אשר כל יסוד אחד נבדל מהבניו, אינם נזרזים להם, מפני שגוריה היא בעצם וזה שאמרת אינו אלא מקרה, שאילו נח הנלגל מהטענה סיו כל היסודות אהדים אין הבדל ביניהם, ולא נלכד שלפי דבריו החמסו אללם והקצירות לארץ אינם רק מזד מקומם והאש מקבלת המקרה מה שאין הארץ והמים והאויר מקבלים אותו, וכל עיקר הסבלים זה מזה בעבור מקרה הטועת שנלגל, לא זה נלכד אך הכי היא כאלו מקריבם מתחדשים בכל יום תמיד ע"י הטועת הנלגל, וא"כ נחם מנו ארבעה יסודות אלו מאמר שמקרה אחד נלגלם :

ב אמר החבר אבל ההכרה יביאם וכו'. לא כמו שעלה על דעתך שסם סוברים שעשו היסודות אינם נחים רק מזד המקרה : אבל הם מבורחים להודות בחכמתו. ר"ל ודאי כי כל אחד מהיסודות קבל זרזו המיוחדת לו כהפך סי', אך ככנה המזומן יתברך שיהא המקרה מסכים להשגם, ובעבור זה הושם האש לפעלה סמוך הנלגל סירה להיותו חם, ואז הטועת הנלגל אינם מתנגדת לאיכותם, וכן כל היסודות הושמו כמקרה האלו להם כדי שיהיה המקרה המגיע להם מזד קרוב ורחוק הטועת הנלגלים, מסכים לזרזת הטבעית : בהפרד עצם מעצם. עמם כל אחד מהיסודות נפרד מולתו פרידש טעמית, לא פרידה מקרית : במעט וברב

כי זה נחקן מבלי כונה אומן שסרה בחבורו וסרכנתו והפליא ולהבדיל הדבר עליו ולהשוות אותו בהכלית הסבלות, וימחר להביאו ולדחות מאמרו. וכיון שיהיה המאמר הזה בנלגל קטן ורחוקו ונחשו צנעשם בהחבולה קבנה לתקנת חלקה קטנה מהארץ, איך יסור לעצמו לחשוב כמהשנה הואת בנלגל הגדול הסובב את כל הארץ וכו'. טעין שם אמרתי כי נעשו. ולאפשר עוד להסב הדברים אל מה שזכר בקדומת שהאש היכה הוא אלל הפילוסופים האש הטבעית, ואם שגם יתר היסודות אללם טבעיים יקראו, ולזה אמר ואני רואה אהם אללם מההדשות במקרה וכו'. ולפי זה אין להמיה איך לא הקשה מזד הסובבים בקדמות, כי ראשית אין המקום הזה נאות אליו, וקושייתו מזד המקרה לא היתה רק מפני הזכירו האש הטבעית כלאמור :

ב אמר החבר אבל ההכרה יביאם וכו'. לקיים דברו בהפך האלהים ותכמתו שזכר סי' ב' צבריות היסודות ככל אפשרות המקרה צדושים מזד היותם נפרדים צעמיתם. כי כל אחד מהם מוגבל בצורה, ואין הסבל צביעה במקרה לבד, שיהיה האחד יוזר הם מחבירו, ואם יוזר יבש, וכיוצא מהדברים אשר כשם יזמז למקרה מקום להגדר בו. וההבדל הזה העמתי שנמצא צעמיתם, הביא שאר הפילוסופים לגזור על היותם מסודרים בעצם, אללם שקטקט יתבו נהייה נזרות היסודות למלאך אחד מומיה על כך, וקראוהו שכל פועל אלהי ומשכיל מן הזרורה, כמו שיהסו לו נהייה נזרות המורכבים מן היסודות ההמה, ואמנתו תמלה הגדולה צבצבית, וכשם כי הוצא אלהי העליון הפועל צמנית הזרות לכל הראויים אלהים, ובחפזו תהי הכל, כמו שיתבאר סי' י'. במעט וברב וכו'. שיהיה שם שנקראוהו שם על הדמיון רב הכמות ממה שנקראוהו אויר וכיוצא, וכן שיהיה האש יוזר חזק בחוס מן האויר, והאויר יוזר חלש מן המים

וברב ובחזק ובחלש, אך בצורה מיוחדת לכל אחד, הושם זה אש זה אויר זה וזה סים זה ארץ, ואם איננו כן יש לאומר לומר כי מלא הנלגל כלו ארץ קצתו יותר דק מקצתו, ולאחר שיאמר "אבל (כ"ל כי) מלא הנלגל כלו אש, אך כל מה שירד היה יותר עב אשיות ויותר קר, ואנחנו רואים פנישת יסוד ביסוד וכל אחד מהם שומר צורתו ועצמותו, נראה האויר והמים והארץ במקום אחד נונעים זה בזה, ואינם מתדמים עד שישתנה קצתם אל קצתם בסכות אחרות משנות אותם, ויקבלו המים צורת האויר, והאויר צורת האש, ואו יהיה ראוי היסוד לשם חבירו, ויהיו העצמים נברים

אוצר נחמד

קול יהודה

המים נלחם, וכיוצא: אך בצורה וכו'. ר"ל פי צורה מיוחדת הושם כל אחד מהם על אמתה מס שכול, עד שיהי זה אש זה אויר וכו': ואם איננו כן. של יהיה הכדל עממי בין זה לזה: יש לאמר לומר וכו'. היה מוכרח בלתי מפיו דבר מנוגס לומר הנחתו המכרח, והוא שיהיה ברשות כל אדם לגזור על היסודות כלונו, והלד שהיה שבהם שאינם רק יסוד אחד בלבד, ולא ראי זה כראוי זה בקריאת שמו, כי האחד יאמר שמלא הכלל כלו ארץ, והשני ראינו כי אש ביוקר דק או פחות, והשלישי יאמר לא כי אכל מלא הנלגל כלו אש, אך כל מה שירד והרחק מן הנלגל, היה יותר עב אשיות, ר"ל יותר עב בענין האשיות המצוקות לללו ויותר קר: ואנחנו רואים וכו'. דהה המהפכה המכרח בשמי ידים, והסוכף חה כה ראייה על היוחס מודבליס בעמיהם ולא במקריהם לבד. וזה מלד מה שרצה עין בעין פעם היוה היסודות קרובים ומלרנים נונעים זה בזה, יש הכדל עממי ניכר בתיבים צורה ועממות, ואין שום דמיון בתיבהם אפילו במקום פגישה וגישה, כמו שיהי ראינו ומהוייב אש לא היו גדליים רק במקריים כפי הנחה, והנה אינם מהדמים כלל, עד אשר ישנה קצתם אל קצתם, כי חקרה המלחמה והסכר לאחד מהם מההנהגות הסמוך ללנו, כי יתגבר עליו כאשר יקום איש אל רעהו ורלחו נפש, אז יתקף עמו לעמם ועמיו הרשעונים אל יחיו לו עוד, אכל פנים הדשות יבאו ללמן: וזה יהיה בסבות אחרות וכו'. זה מלד היוחס שיהי בצורה עם הלמן מדרגה במקריים לבד, אכל יהיה השתמותם בסכה ההנהגות והדמותה, כי שני הלו הצבר בההספק פעם אל פעם, כאשר יקרה מלד המהפכה לפעם היינון, כי היה רלשתי השניי מצד הלו הפכיות שבין המשה למשה, אמנם השלם השכחו אל עמם אחר מלד ההדמות שביניהם. והאשר שלחו כוון בלחמו בסבות אחרות וכו', בלשון רבים: ויהיו העצמים נברים וכו'. השם אחר ההשתמות מעמם אל עמם יהיו העצמים הם נכרים היקר מפורסם צורה ועממות, וכלמי מהדמים כלל לעממי היסודות שנתקן מהם

וברב ובחזק ובחלש לומר שהאם סקדו לנגלל הירח ויקל טעום נורוד, והאור החזק מקבל טעום יותר מעט, וכן המים והאקר, ולא יהיה כדלם רק שום חזק הכוונס וזה מלוב מעט, שחם כן ארץ חלוק בעממות ורק במקרה כדלם זה מזה, כי עממי רבוי ומיעוט חזק ומולטס אינם נופלים על העמם רק על המקרה שבהם מקריי הכמות, כעמם נכר, ר"ל זכרים אחד מהיסודות יותר גדול כמותו מולתו, כי כבר טדע שהקדמונים טיהו ערך כמות היסודות בערך אחד אל עשרה, וכמות המים עשר פעמים כמו האקר, והאקר עשר פעמים כמו המים, והאש עשר פעמים כמו האויר, והאחרים טיהו ערך יותר גדול מזה העשר (ועיין בס' גבורות ס' מדרגה ג'). ובחזק ובחלש, שהאמר האש יותר חזק מהמיומם מן האויר, והאויר כן המים, והמים מן האקר, ככל אלו אינם רק מקרים מלד הכמות ומלד האיכות: ואם איננו כן. ורק שהאמר כי דעמם שלם נטרדו היסודות רק במקרה: יש לאומר לומר וכו'. לא היו זכרים לכל השורת כזה שימנו לרעם יסודות, כי מלמן לבה להקטם כל הרענע בעניים, אכל אפשר שיאמר אחד שמלא כל הנלגל מיוחד אחד, והוא אש, רק שהאם טוב אינם טוב בלתיכו, אכל האק אחד יאמר חס מולתו. ויאמר אחר אכל כלו יסוד ארץ בלבד, ורק קצתו יותר קר מקצתו: ואנחנו רואים פנישת יסוד ביסוד. כזה הסכרח כזה שהאמרין נך שער' כירך שודים שיש כאן טרידה עממית חזק מה שביעניו רלו אלה בשלש יסודות, שבהם ארץ ומים ואויר, אחד בלחד יגו, והמים עם האקר עושים כדור אחד טוב כדקתו מכל דל מנגלל הירח והאויר דבוק עליסם, וגם נמלה האויר בזמן בעממית ומסירות שבהן, ומלן זה מן האויר יותר רחוק מן התנועה מהאקר, ומלאחר שכלים במחקר טוב מן התנועה למה היה זה מים זה ארץ זה אויר, לולא הכמות העממית אשר טיה ונכרלו כעממי יתקד: ואינם מהדמים, ר"ל אע"פ שהאויר טוב תמיד על המים ועל האקר, והמים עובטים על האקר, אין בתיבים שום דמיון, וכדיון היה שקבל אחד קצת ענין איכות מהיסוד שטנע בו, והיה רלוי בעממית הפגישה יהיה שווי קצת: עד שישתנה קצתם את קצתם. כלומר לא מלן רחוק וקרוב מן התנועה ישיה זה אש זה אויר, שיהי אפילו במחקר שום ישיה כל אחד שומר עצמותו, בשם לפעמים קצת המים והאויר יותר רחוקים מקצת האקר כנכר, אך דק שומרים תמיד עצמותם עד שיהיה קצתם אל קצתם מוכחות אחרות בעניות, וממה שיהי דעת הקדמונים וכזה הרמז' בס' מהל' יסודי סבורה נלכס ס' לחמו יסודות אלו שיהיה קצתם את קצתם. שיהיה זה אש הוא עמם ולפי אורן הימים, והוא מהמת מרלח מנגלל וסכיכו, עד שמה ג"כ יתחברו לרענתי וישיה מהם

אנחנו כל כוששים נעמלמים בעולם: ואו יהיה ראוי היסוד לשם חבירו. לומר אז דוקא ראינו יסוד לבה חבירו, מפני שבהנהגות עממותו, מהא"כ אילו לא היה הכדל בין היסודות רק מלד מקרה מקומם, שהמקף לנגלל הוא אש והמקף ששוו קר יותר וזכר, מהא"כ עמיד כל אחד מהיסודות רלוי לבה חבירו כשיגיע אל מקומו: ויהיו העצמים נברים בצורהם

נכרים בצורתם מלבד מקריהם. והביא זה הפילוסופים לאמר כי שם שכל פועל אצלה נותן הצורות האלה. כאשר הוא נותן צורות הצמחים והחיים, והם כלם מארבעת

אוצר נחמד

קול יהודה

בצורתם וכו'. ר"ל משעה הנה עלט היסודות נבדלים לארבע ולכל אחד מהם צורה המעמדת עלם שלהם, וכן על עמל מרל מולחו מממה צורות המיוחדת לו, לא במקרה נבדל: והביא זה הפילוסופים. ר"ל ממה שיש כלן במצולות השמות צורות עמליות, מאחר ששם משפט הרוחני בככרת. ורוחן שיהיה זם מהשולשנות השכלית הנפרדים ששם סבות הגלגלים, לך ייסם שכל אחד למטה מהגלגלים כולם, וסוף כעון זורה למצאם "השכלים, וקראוהו שכל השועל בעבור שהוא פועל ממיד כההמש המצולות כולם בכל עת וכל שעה כחמו צורהם שהוא היחס: כי יש שם שכל הפועל. מלה שם אינם מורה על המקום, אבל הוא מלה נלבון ערב מורה על כירור המציאות. ולכלן הוא כתב הרמז"ם נפתוח ספר המדע, יסוד היסודות וכו' לידע שיש שם מניו לרשון ועי' הקדמות' תפון (הזורה): שכל פועל אצלה. ר"ל השועל ע"י כח אלוהי אשר שם משערו בלך: נותן צורות. אלה היסודות הארבעים, ושפי ענב היסודות עדיין נשאר כמורכב מהם: כאשר הוא נותן צורות הצמחים וכו'. כבר יזרר אכן סינא במאמריו הטבעיים שכלל השועל ממנו כלשה דברים. האחד היסוד פקוד ומנהיג על היסודות והמורכבים מהם, להיעטם ולשנות עינים, וזמנו שהשכלים הנפרדים מניעם הגלגלים. כי' רוחן צורות להגריים המצולות, וכל שהחומר מוקן לקבל אינם צורה שיהיה הוא נותן לו צורה. והג' מוציא שכל האדם מכה אל השעל, ובמ"ש המורה כמי ש"ד וז"ל. השכל מעשירי הוא שכל השועל, אשר ארומ עליו לאח שכלנו מן הכח אל השעל וסויות צורות המצולות והסויות המצולות, אלה שלא היה במחירים שלהם אלא ככה. וכל מה שיזא מן הכח אל השעל יהיה לו מוציא חון ממנו בככרת. וזריך שיהיה המוציא ממין המוציא, כי העבר לא יעשה האוצר כאשר שהוא אופן, אבל מאשר בשכלו צורה האוצר (ר"ל תועלתו ועיקר בנינו על שום מה הוא), וצורה האוצר אשר בשכל העבר היא אשר הוציא צורה האוצר אל השועל ושמה אורה בעין. כן בלא ספק נותן צורה נבדלת (ר"ל רוחנית) ומצויה השכל שכל (ר"ל מציאות שכל האדם הוא שכל. חון ממנו), וסוף שכל השועל, עד שיהיה יתה השכל השועל ליסודות ומה שמורכב מהם, יתם כל שכל נבדל (מלאך המניע הגלגל) המיוחד בגלגל לגלגל הוא. ויתם השכל בשעל המוציא כנו אשר הוא משפט השכל השועל וכו נשי שכל השועל (בכחות שכל שיזא אל השעל נשי השכל השועל עלמו) יתם שכל כל גלגל (כמו שצאמו שהגלגלים לטם נשם ומשכילים מלבד המלאך המניע אורו) המוציא בו אשר הוא משפט השכל. וכו' ישוע הנבדל ויזיירו ויחסוף ויכדמות בו

מהם: והביא זה הפילוסופים וכו'. הטובה כי ראוהם ההבדל הזה העמלי בין היסודות וחוליהם, כינא קהם ון' סינא מכללם המבאר דברי אריסטו ופלוו הוא נשמך לפי דעמו, לאמר שיש שם שכל פועל אצלה שצורתו ענינו בראשון ס' א', והוא טון כצורה האלה הארבעה היסודות המכריים ס' ב', כאשר הוא אלם טון צורות האמחים והחיים המורכבים מהרבעהם, כאמרו סוף ס' ב' שמהמנעם תהייה ההיות. והשמים זכר המוצאים ס' א' וסוף עינים, כאמרו ס' ו' וקראם צמות המוצאים שכתובים וטבעיהם מצינים בלבד אינם לריכים אל צורות אלהיות, ושהצורות אינם לריכות כי אם לנמחים ולחיים וכו'. והשכל הפועל הזה דבר על אודותיו ח' סינא בשפי מחמתיו הכבציים ובהשעיו מספרו בנה שאחר הכעב, והוא אלוו שכל נבדל ממונה על ב' דברים. הא' היותו פקוד עניד על היסודות והמורכבים מהם להיעטם ולשנות עינים, כמו שהשכלים אשר למעלה סימנו ייעטו הגלגלים, ועל כנינה זו יקראוהו השכל בעולם ההחון. הב' היותו זר צורות להביש החמר ההחון, כי כלם משעה ידיו לפי דעהו, והפועלים הפריטים אינם רק מביי החמר אל קבלה הצורה אשר פהול עליו, ומדא זה יקרא אלוו צורות העצרות. והג' סוף היותו מוציא חון מוציו על הצורות הדמיוניות אשר בדמיונו של אדם ולשומם צורות מושכלות בשכל ההיולאני ובהם השכל השננו. ודמיונו צוה לשמש מוציר על פני כל הארץ, אשר באורו יראו אור כל העינים ושינו המרחלים הנצבים לקראתם, וכפי זאת הבחינה קורא לו שם שכל פועל, עס היות השמות הללו מתערבים זה בזה מאין הלוך. וכיונא דברים אלו זכר המורה בשפי ס' וז"ל. השכל העשירי הוא השכל הפועל אשר הורה עליו לאח שכלנו מן הכח אל השעל וסויות צורות המצולות ההיות המבסדות אשר שלא היו במחירים שלהם אלא ככה, וכל מה שיזא מן הכח אל השכל יש לו מוציא בככרת חון ממנו. וזריך שיהיה המוציא ממין המוציא, כי העבר לא יעשה האוצר כאשר הוא אופן, אבל מאשר בשכלו צורה האוצר, וצורת האוצר אשר בשכל העבר היא אשר הוציאה צורה האוצר לשכל ושמה אורה בעין. כן בלא ספק נותן הצורה

נבדלת, ומצויה השכל שכל, והוא השכל הפועל, עד שיהיה יתם השכל הפועל ליסודות ומה שמורכב מהם, יתם כל שכל נבדל המיוחד בגלגל לגלגל הוא. ויתם השכל בשעל המוציא כנו אשר הוא משפט השכל השועל וכו נשי שכל השועל (בכחות שכל שיזא אל השעל נשי השכל השועל עלמו) יתם שכל כל גלגל (כמו שצאמו שהגלגלים לטם נשם ומשכילים מלבד המלאך המניע אורו) המוציא בו אשר הוא משפט השכל. וכו' ישוע הנבדל ויזיירו ויחסוף ויכדמות בו

מאביעת היסודות, ואין הדלית נכרת מן הדקל במקרים אבל בצורות שמו זאת וזאת עצם זאת, אך יפרד במקרים דלית מדלית ודקל מדקל, שתהיה על הדמיון זאת שחורה וזאת לבנה, וזאת יותר מתוקה, וזאת יותר ארוכה וזאת יותר קצרה, ויותר עבה ויותר דקה, וזולת זה מן המקרים, ואין בצורות העצמיות רב ומעט, כי אין סוס פחות מוסיות מאחר, ולא אנוש יותר אנושיות מאחר, כי נדרי הוסוסיות והאנושיות "לכל אישיהם מגיעים (נ"א ישנם לכל אישיהם), והפילוסופים הודו על כרחם כי אלו הצורות נותן אותם ענין אלהי, וקוראים אותו משביל נותן הצורות:

ה אמר הכוזרי זאת היא האמונה כאשר יכריחנו הכרח השכל להודות בכוח, ובת

קול יהודה

דבר בחלק החכר ע' י"ב בחמור, אמנם מס שמאלכו ממהודים שאינם נחשבים אחר מזג והם הצורות כלם א"ל להם ג"כ מכלתי פועל, רזיה לומר מתן הצורה להם, ע"ש. והמכין פרשה אחרי מות זכר עניניו וכו', שאל חוקרי הימים מן השכל הפועל התנוץ וזו חכר נח מלד וזכיר, וממנו יאל ינוץ נפש הכהמה וכו'. וההכס לטוף דבר על אודותיו בספר שער השמים שער א' פרק ס"ו ובספר נחיש המלך ס' ה"ב, והרלב"ג בסוף קיום בחמלאות השכל הפועל כזה בספר מלחמותיו בראשון פ' ה' ובחמישי פ' י"ג, והרחיב עניינו, קוס קרס במקומותיו א"ס אליו השוקק. וכבר קדם דברנו בעניינו בראשון ס' ה' ועוד ידובר בו מעט מזכר כמה שיבא סוף סימן י', ועם יסורנו הכבר מבט פניו, ויבוסר בחמימה הסבר סימן כ"ב, כי הלא ה' פעל כל זמא אין שם שכל פועל זולמו: ואין הדלית וכו'. ליטנא דמהי נקט במ"ה טאה ס' ד', הטאה יתנה בתחבור לקרע בליתו ובדקל ע"ו. והליתו היא נגן מודלית על נקבי עינים או חלימה, מלשון רעשו דליתו. והיא הנקראת פירגול"ה בלשון לנו. וזה מנואר שהשנים בצורה אין החלוק ביניהם זולתי במקרים, שמקרה אחד נס לשי לא יקרט ששבור ערכו ומדרגתו שמו: ואין בצורות העצמיות דבר ובעצמו וכו'. כי כל אחת זמן בלתי מהחלק, מה שאין כן במקרים, כי מדרגתו מדרגתו יש להם, כאמך אמור שתי מדרגות לנפן יש בנגד הזה, ותלש מדרגתו נבירי הזה, וארבע מדרגות

אוצר נחמד

השטעט עכ"ל. ועיין נפש טוב ע"ס: ואין הדלית. הוא נפן נ"ל עכ"ל: נכרת מן הדקל במקרים. ר"ל במקרים נבל וז לארץ וזה קול, זה מתוק וזה בלתי מתוק כ"כ, ודומם לז"ס מן המקרים. אבל בצורות. מיוחדות משפט כרוחתי: שמו זאת וזולת עצם זאת. האורס ללכדה גרמה שיכיס זה מין אחר לגמרי, וכן כל מין נעדר מולו מהמינים בצורה נלכד: אך יפרד במקרים דלית מדלית וכו'. ורק בצורה ענין ענמו אין הנבל זכיר רק מקריי כי הצורה סוללה כל המין הסוף ומיהד אורו, ומשני שהצורה ענין רוחני, כנס הנבל מקריי לזעו מלד הצורה, כי אין כענין כרוחתי רב ומעט, שחור ולבן, ולא שום מקרה: וזאת יותר מתוקה. כרכה ממה שיכיס רזוי לדלית או לדקל: ואין בצורות העצמיות. הצורות שסם מקימות העלם שיכיס על מה שהוא מן המין: רב ומעט. וה"ס שאר המקרים, כי כל מקרה מתמלך, כמו רב ומעט, שענין הכר קצו ויותר חלקי, וכן המתקוות יקובן בו יותר חלקי המתקוות, והוא לפי דעת הפילוסופים חלקים אישיים ואישיים גורמים מתקוות, ולהאחרונים דקל דקל מתקיים רוחק הכרע מדרכים, ואף שיכיס ענין הצורה לפי מה שהינה הראשונים לא יקבל רב ומעט ולא שום מקרה: כי אין סוס פחות מוסיות וכו'. כי אין סוס אחד פחות בעצמות שיש לגאר מין הסוסים: כי נדרי הוסוסיות. העצמות הכולל כל הסוסים: ישנם בשוה לכל אישיהם. שום סם נבל איש פרעי מין הסוף הוא (כל ארס כהן נקרא איש על דרך העברה): והפילוסופים הודו על כרחם שזאו בצורה מכתסי הכרוחיות, כהכרה שמקום קדוש ילכו מהלל הנותן רוח לכל בשר:

ה אמר הכוזרי זאת היא. סנה בצורות הדין עסק, וסכרה

בשגל הזה. וכמה יאמר השגל יותר לכן מן הכיר, והבייר יותר לכן מן הכיר, וכמו שממשל המלים הוא בעל סוסיות מסוס אחר, ולא אנוש יותר בעל אנושיות מאחר: כי נדרי וכו'. כי נדר הסוסיות שהוא על הדמיון חי מהליל מגיע בשוה לכל כרעי מין הסוס, ולכל אחד מהם יאוח על אופן אחד בלי תוספת ומגמרם, וכן נדר האנושיות שהוא חי מדבר הוא מגיע לכל פרטי מינו כשווי: והפילוסופים הודו וכו'. היינו ו' סוף ושיעמו כלאמר, עם היותו חפיקותו ושיעמו כוענים במקרה כמו שזכרנו, אולם אנומו נשם ה' אליהו נכיר למתוה בו כל הגדולה הזאת, כמוזכר למעלה:

ה זאת היא האמונה וכו'. מלא הכוזרי קודת רוח בראיות השכליות שהביא החבר בזה לגמר האמונה עם המחקר, והוא מה שנשא אליו אה נפשו בראשית המאמר. וז"ל הוא היה האמונה וכו', לומר לזאת יקרא אמונה נאמנה כאשר יכריחוהו קיומה הכרה המחקר השכלי לזאת מה. ע"ד מה שכתב המורה בראשון ס' י', בחמור וכו', האמונה היא ההאמנה כמה שייציר שהוא חזן לשכל כפי מה שייציר בשכל, ואם יהיה עם זאת האמונה שאלו הלוקף זאת האמונה בשום ענין ולא ימנע בשכל מקום דהיה לאמונה הישג ולא לשער אפשרות הולסה, תכיה אמתיה, ע"כ. והנה זה מהנשא לעמם אמרו כי' ה' כבר חסרהי המדרגה פעלונה מתכור האמונה מבלי שתק"י וכו'. ואמר בבזרה, ולא נזכר. להרוס כי זו היא דרך ישרה לשי

"ומה הצרכו (כ"ל ומי הצריכנו) לומר במקרה, ולמה לא נאמר כי אשר שם חת סוס וזה אנוש בחכמה אשר לא נשיג אנחנו "הפרדתה (כ"ל חלקיה), הוא אשר שם האש אש והארץ ארץ, לחכמה אשר ראה אותה יתברך, לא במקרה מקרבת הנגלל "או מרחקו (כ"ל ורחקו):

¶ **אמר** החבר וזאת היא הטענה התוריה, ומופתה בני ישראל אשר הופך להם **מן**

אוצר נחמד

וסכרה שכלל הכיול להאמין בו: ומי הצריכנו לומר במקרה. מחלף שג"כ סודו שפירוט מהכל להם חזרה אחר לכוז להם ענינים מקריים: ולמה לא נאמר כי אשר שם זה סוס וכו'. אם בענינים שפליט מרמז האדמה פשטה הסגורה האלפית לימד זה סוס וזה אור, ומן כיול כוס: בחכמה אשר אנחנו לא נשיג הפרדתה. ר"ל אנהו לא נשיג חלקי הסגורה האור ופרטיה ולא נניח ענין האור רק מזה הכרה הסופית: הוא אשר שם האש אש וכו'. אם כן מי סכריו להאמין במקרה כמקרה יסודות עלמם ולא מזה האור שכסם, ומיין להם ענין המקרה כל מיקר, וכמו שגמלה שזאת הכונה שחמרו הקדמונים שהגלו הקדו לגלגל מקבל החמימות מחמת הטובה, הוא עתה גדול, כי זה שלנו רואים שהטובה גורמת החסום וההכבדה מהחן שי דברים קשים זה על זה, ואין זה רק משני שהחוק והטובה האור גורמת רעדה והטובה גדולה בחלקי האש הטמונים בחוך דוג כנסת המחלף, וע"י חטובת המקרים חלקיים ומושגים אלוים גם החלקים השקופים באור מן האש, וזאת היא הכנסת להולדת האש, ולשיקוף לא יחסום האש מחקו דברים קשים אלוים מקובלים להוליד רעדה בחלקים. ואם אמנם לא היה האש נבדל בעצמו מה חתן ומה חוסף טענת בגלגל באור, מאין לגלגל או לאור חלקי אש להסתכן. ומה נראה ג"כ כמה היו הקדמונים סקרים מידיעת טעמי החמימות בעולם השלל, ועל כן המחנך על ידיעתם ואם בעולם העליון:

¶ **אמר** החבר וזאת היא הטענה התוריה וכו'. כדי לנאר זהו דע כי ענין זה המקרה שביהו הפילוסופיים באמנם שלך היה חלק העליון אם משני קיומו לגלגל, וכן ביסוד אור ומים וארץ, הוא שרש פורה מר משרשי אריסטו שר"י שבזכר בקדמות הטובל ושלל החימויות היה מאלל הכורא כחיוב, ויחתיבו מזה המהות כל דבר על טבעו ולא אומנם בשום פנים דבר מעצמו, וכבר נזכר זה הדעת הרעבה בתחלת זה הפסר בעצטע הפילוסוף הכור. וסנה פסורה ענין עד זאת הדעת בעי"ט מה"ב, אחר שהקיים הקדמה אחת ויהא שכל חומר שהוא מושקף בין דברים משתנים באיזה שני מלויים ששני, וזו האשר שבכרה מבלתי כנס אחרת ממוין לחומר הכור שבאופן, וזאת הכנס הוא אשר חייבה שיהיה זה החומר עצמו קרוי בחורא כור וקלחו בחורא אחר, וזאת הקדמה שביטנו עליה מי שיאמין בקדמות ושי יאמין מהדו. וזאת אחר ששאל אריסטו מאחר שאתה עשית מוצח שחומר כל החמאלות מתחיל בגלל כירח הוא חומר אחד שמוקף לכל, מה היה הכנס אשר ממנה יבאו החלוטים הכרים האלו. וכאן הכיר שהחלוטים כיצו משני שהחומר האור קבל ארבע גורות (ר"ל ארבעה יסודות המפורסמים) וכל גורה נעשבו ממנה שתי איכויות (ר"ל זה חם ויבש, וזה חלד ורם, וזה חך ורם, וזה חך ויבש) ומאחר שמתעשות בגלגל מתעשרים אלו יסודות ויתחדש בהתחלפות בעשור המורכבים מן החם והלה וכדומה לו מן האילויות, ומשני שינוי המורכבים והמזגים נולדו ככנות מתחלפות לקבל גורות שונות. אחר זה אמר שעדיין האלו ארזו על היסודות עלמן מאחר שחומר אחד לגומם מה היה הכירב ששנה שיהיה זה החלק ממש אל זה אור וזה מים וארץ, וכמה היה זה החלק יותר רזוי לקבל אורת האש מה החלק מאחר מאחר שהחומר שור, ע"כ יש אחר חקן מפורסם בכל חלקי גורת החמטו. ועל זה הביור אריסטו שחור מאחר שהחומר כור ע"כ היה לר"י שיהיה במקום ויהיה חלק קדוץ אל שחרט ויבאר כינייה, על כן גדין שיהא החלק הקדוץ לתעושה יהיה בו יותר כנסת לקבל אורת האש והיותו רחוק גורת החם וזאת הכנסת להאש אורו הבלות המכרז במקרה, לא ככנות האור יתברך ומשני, ובכר זכר זה בעזרה שם בחלוק לבין קאת. ומעשה מוכנים דברי הכוזבי והצובה הכרז, כנסת הכוזבי ענין מה להם למקייים האלו מאחר שבה מודים עזרה האחר שהלא יהיה נפתח כן. והאחר שיבוע על זה באמת יאמרית מזה שעת החורה ומושיפי בני ישראל, וזוהו כמעט הדוש העולם כרזון גמור, כי לדעת הקדמות לא יזייר שום שני עצטע וסוס מוצח ככוכר בחורא שביכר: אשר הופך להם

קול יהודה

לש לבכר אמונתו במחקר בדבר כזה להביא הכרה על קיומו של דבר כשיסופק ענינו. אשם כי כדון כזה עצמו שאלחנו עליו משכרת המקרה בחדות היסודות על הדרך המוכרז לתעלה, לא היה רואה בו שום ערך לפענתויו המכרות, ממילא רומח שמעתי ולמפורסמות אין לר"י רזיה. ח"ל ומה הצרכו (כ"ל ומי הצריכנו) לומר במקרה וכו', והכונה אחת היא, לומר כי בזולה הרלויות המכרות די לנו שאלמר כי דין המורכבים הוא עצמו דין פשוטים, וכמו שזר את האדם ויהר המיים בחכמה נודעת עם כיות שלא נדע פרטיה ואין עם מקום למקרה כלל, כן ענין ביסודות חקק אחת ומשקף אחד להם: הפרדתה. כאלו אחר חלקיה ופרטיה, וכן מלחתי כנסתה:

¶ **וזאת היא הטענה התוריה וכו'.** הכונה לומר שאין ענין המורכבים בלתי מנומנם אלאם עד שמוקח מהם רזיה על הפשוטים, וערבר ערבה לר"י בדרך המחקר השכלי, אמנם טענתך היא טענה חוריה אמהיה, שכבר נאמנה עייניה על ידי הגלגלות שהמוספ עליהם בני ישראל, אשר בעצמם הופך מה שמוקף מעיני העצמים, כהפוך המסה לנחש, והמים לרם, ויתר המכות שמכרו כראשון

מן עיני העצמים מה שהופך, ומה שנברא להם מן ההוויות, וכאשר יסתלק המופת הזה ישתוה עמך המוען עליך "ברלית" (פי' גפן בלשון ערבי) על דרך הדמיון, כי צמחה במה שקרה שיפול במקום ההוא זרע הענבים, וצורת הזרע היתה במה שנקרה מסכוב הגלגל ערך מן הערכים, נמזנו בו היסודות מזג בא ממנו מה שאתה רואה :

ז **אמר** הכוזרי ואני אדבר עמו על הגלגל העליון עצמו מה הוא שיגלגלהו, הריית הדבר ההוא במקרה אם לא, ואחר כן אדבר עמו בערכים ההם הגלגליים והם

אוצר נתמר

קול יהודה

מן עיני העצמים ר"ל מופת העלמים, כשסוף המטה לנפש ואלר שנויים שצמישו כמיוס בני יב"ר אל: מה שהופך. כלומר רבו כמו רבו מופתים כאלו: ומה שנברא להם מן ההוויות. כמו הלוחות והמן וזולתם, וגם הדברים האלו שהודו מוכרח ואין שום מה להחזיק כנפש המקרה כבריאות כיסודות המעשים, אבל הכל כשהנהגה נפלאה ובתקן אלטי, אך אין דבריו עם כן ברית רק עם הסוכר בכל המופתים מאחר שמאמין הקדמות: וכאשר יסתלק המופת. על מדוע שולם וזמן אלטי: ישותוה עמך השוען עליוך ברלית וכו'. שמאחר שהוא טוען שהכל מזה החיוב הנה שום אללו ענין נוצרם כיסודות, למה היה זה אם זהו אודי, והוא אומר שכן חייהם מקרה תנועת הגלגל, כמו שהוא אומר שזה הגשן אשר עלה בעקבים סוף ולא נמקום אחר הוא מזה מקרה נפילתו שגלל עם, ומאחר שהיחס ככה כזה הגורם על הגשן הגיע לו מזה מקרה תנועת הגלגל כמזוגו כיסודות עד שייתמו על זורת גשן, וכמו שנקל בעיניו הסוקים הוא כן נקל לו למת סיבת זורת כיסודות מקרה, וכלל טעם המציאות הכל כאשר לכל סוף אומרם שמשך מן הסיבה הראשונה, ר"ל האל, כחיוב, ולא יצויר בהם שום שום, כמו שלא יתכן שיהיה שום שני כלם יצויר בהם, וכל דבר שאין הטבע הכללי מנגד אותו הוא נתון תחת המקרה הגמור, ואין כאן משגות ומיוחד כל דבר ודבר כהפשו וכוונתו. עד כלל הגיעו טעמות נעדרו דה האמת אשר הלכו העצמים ואין נוגע להם לזר החושה:

ז **אמר** הכוזרי ואני אדבר עמו על הגלגל העליון עצמו. הנה הוא תכלת התיק צורות כיסודות הן מזה כונת מכיון, אך רק מן הסיבה חומר כיסודות מקרבתם אל גלגל כינה שהוא התחתון, הני אשאל אותו על הגלגל העליון עצמו, וזהו הגלגל סיומו וממנו כל תנועות סיומיות אשר כל הגלגלים אשר התחיי סולכים שתנועתו מנוחה למעבר בתוך כ"ד שעות סביב הארץ: כל מה שהוא שיגלגלהו. מה שהיה צד שנות אותו בתנועת המהירם היותו לא פחות ולא יותר: היתה דהבר הזה במקרה אם לא. אם יוכל להביא גם על זה בגלגל שקר חיוב לו מזה המנוח לקבל זורת וזהו האתעט דוקא מזה מה שעל גבן, כמו שאמר כיבוד אם שהגיעו לו וזהו הנורה מזה גלגל כינה שעל גבו. ומאחר שהומר הגלגלים כולם אחד מי יחד גלגל סוף תנועתו זורת כולה הגלגלים האחרים שהתחיי, שכל אחד מהם תנועת מיוחדת, הלא אין למעלה ממנו שום גוף וגויה כלל: ואחר"כ אדבר עמו בערכים הרה הגלגלים. אם שהוא משיב שחלף כל העיניים אשר תחת גלגל כינה הלוטש מזה מזג המזרבתות המגיע מזה ערכוב ארבעת יסודות, אשר מזה תנועה הגלגלים והערוב סוף מתחלף בשעורו רבב וכמשע מהם והיפך, עד אשר המערים מוכנים לקבל צורות מתחלפות, וכוננר כשימון שלטי זה

בראשון סי' ס"ג: ועניו העצמים, ר"ל מהותם ועממותם, כפי המורגל בלשון לאמר הדבר בעיני במקום אחרט הדבר בעלמו. וכמו שביארנו ברביעי סי' ג' על אמרו רואה דברים בעיניהם וכו': ומה שנברא להם וכו'. כלתמות והמן וזולתם, כמו שהוזכר שם סי' ס"ג ו"א'. ואלה ידחו בלי ספק טענת המקרה אלל מן שיאמין בעינים. אבל אין זה דרך מופה שלי אשר דרוש דרוש עיינו מראשית דבר: ובאשר יכתלק וכו'. ר"ל כאשר הסב עיינד מנגד המופה הזה הלקוח מקבלה בני ישראל המעידים על אמתה הפוך העלמים לאמור: ישותוה עמך וכו'. שהיה טענתו מזהה כמענתך עודנו מחזיק בטמאטו להחשקם דעתה המקרה, ולא חוכל לו להפיל אותו חלל לפיך ע"י עינה כו, ועל כן הוצרכתי להכריח העיני בטענות שזכרתי. והנה העולה על רוח המחשק היה מתידי כי המורכבים בלא המקרה גם המה כאשר הזדמן, אל מקום שיפול הזרע שם יהוא מהחדשים ענינים שונים, וכפי מה שהזדמן במקרה מסכוב בגלגל וכו'. כמו שהקדמנו זיארורו בראשון סי' ח': בא מבנו וכו'. כי הנורה אשר תחול בדברים היא כפי התחלפות המזג שבו נמזגו היסודות. ומלה ליהא זיארנו עניניה סי' ד'. וכונת הזכר בכל אלה למען הביא המלך אל השלמת הטענה שכבר התחיל בה, ולאין אונים עלמה ירבה, כמו שיעשה בתשובתו האמתית:

ז **ואני** אדבר עמו וכו'. הנהו בזה, אם במקרה נפלו העינים התמוהים כאשר המה כפי חילוף הערכים הגלגליים כדבר הטוען, ישפוט נא על טענה הגלגל עצמו, האם ייוחס זה למקרה עם עולם סדורו. וכבר קדם כפול זה סי' ג' מפעם המשל אשר ידי בזה חובת הלככות כוננו כשער היתוד כ"ץ, כי כל הפרק ההוא מתייחס מאלל לכוננו א. ובה שם בתוך הבאים זכרון סבוב הגלגלים בתנועותיהם המתחלפות והסוככים בתשתיותיהם על ההנהגה משוערת ומשקל מכיון, לא יזח ולא ישחזו וכו': ואחר כן אדבר עמו וכו'. חוקק לריות מן מונח ועומד על היות הצורות בעלות הכלית במספר, והערכים הגלגליים בלתי בעלי תכלית, כמו שזכרנו בראשון סי' ח', ואין ח"כ ייוחס להם ענין הצורות שגאוור על התחשט במקרה כפי מה שנקרה מסכוב הגלגל ערך מן הערכים, כמוזכר בקודמת, והלא היה מן ההכרח ע"פ ההמטה כולתה שתהדדשה נורות עממים לאין הכלית והתמוהה נורות

זהם עד אין תכלית מרוב, ואנחנו רואים צורות הצמחים והחיים יש להם תכלית, עליהם אין להוסיף ומהם אין לנרוע, והיה ראוי שתתחדשנה עם החדש הערכים צורות ותמחינה האחרות :

¶ אמר החבר היא המענה, כל שכן עם השגתנו "מהחכמה (נ"ל מה החכמה) בהרבה מהם, ומה הצורך אליהם, כאשר התבאר בספר תועלת מיני החיים לאריסטו "ולנאליגוס (נ"ל ובספר תועלת האברים לנאליגוס), וזולתם מפלאי החכמה, וכן יתבאר בבהמות הישוב, בצאן והבקר והסוסים והחמורים, שהם בעבור צורך האדם אליהם, כי אין התקנה בהם שיהיו מדבריות אבל בישוב לתועלת בני אדם. וכל מה שרמז לו דוד ע"ה באמרו מה רבו מעשיך ה', (נ"ל וכלו) לדחות טענת אפיקורוס

קול יהודה

אוצר נחמד

זה, ואין יתכן זה: והם עד אין תכלית לדוב. הלא חלוק ערכי חמשת הגלגלים כמעט אין תכלית להם, ואין רגע שיש לגבש שאריו, ומיוס שגברא סעולא לא נעלאא שני רגעיש שוים, ר"ל שיהיה מלך הגלגלים וערכם שוים זה לזה, וכמזכיר במאמר ד' ס"ס כ"ה מזכירו שלג בחום וכו' עד שאין הסה יכול לדבר, ואלולא בורא מיהד כחטלו נרות הסווים והנפחדים בעולם השל, מוי יהוד מספר המאחוס והכעלי חיים שבעולם השל, הלא לפי ענין המלך הגלגלים מוכיח הממרים להתקוף על המלוים רבים מאד מאד, ודיןן שלג חלוק וחלוק יקבל גורם השכל שפועל כפי החיוב שפיתח אריסטו, כחומר שאכזר הוכח החומר לקבל גורם, השכל הפועל נותן לו גורם מחד החיוב, והיו א"כ רואים רבים עד למאד הן כלמאחוס וכן כעלי חיים: ואנחנו רואים צורות הצמחים והחיים וכו'. הכלית למספרם, כממסרם קודם אלויס שנים מן מספרם עשה, לא נעלהש דבר ולא נאסד מהס דבר: ע"הים אין להוסיף וכו'. א"ל שיהיה שוים שוים מין או ענין דהש כנגדליס וכן לא יגדע מהס דבר, והיה רלוי לפי דבריו שהחידושט נורות אחרות כהתחדש ערכי מלך הגלגלים לפי טענתם: ותמחינה האחרות. אחרות שקודמות ולכן נכסא ויאלדו, מאחר שנתנו ערכי חמשת הגלגלים. זה דבר שקד מפורסם:

¶ היא המענה. נעפולי אלהים נפתל וגם יכול בגלגול דכריו להכילו אל מחוז חפץ הסענה הישרה עד המתעקש בעענה המקרה, כי היה ראשיתה מטער ס' ה', והאריהה השניא מאד כמסקא הקודמה, והוסף משל עצמו מה שסמך אליו באמרו, כל שכן עם השגתנו וכו', והאריך בפנינו בעל מונח הלצות בעשר הבחינה אשר פיהו פתח בהכמה כפרקו הנבזות למחר. מזהה הבחינה היא ההכין נסימתי הממה הבורא כדכרתיש שפערם בעל כפי כח הכרח המבחין, כי החכמה ואם סימתי מחלקים כדכרתיש, היה ביסודו ועיקרה אחת, כשמש אשר היא אחת הישקרה ובעצמה והמהלוקה מלרות יעוציה בעצמות הנעשות מן הבורא, וכמיש שמקין מהס הפרסם, שפרחיו שוים זה מזה במראה שסם נראים עליהם כמחליהם. על כן המבוק כדכרתיש הבורא מקנים ועד גדולס והקיישז בעולם מתוך מהס, שמהלס כאשר כמרחי לך וכו'. יעויין שמה במלות רוחז לשונו. ואמר מהחכמה וכו', כי אלס קלהה נראה בקצתם וכלה לא נראה, גם לא הקלה בכלס. וכתי ובהם מוסב לדמיהס ולחיים הנאכרים כקודמת: וכן יתבאר בבהמות הישוב וכו'. אמרי העירוש על ההכמה האלויהה המחכמרה משלימות הסדר הנראה כדכרתיש החיים בעצמם, העיר עליה נ"כ מחד סדור קלהס לתכלית תועלת בני האדם. והכל ככלל כצורך בעשר הבחינה אשר זכרנו: בי אין התקנה בהם וכו'. המונה שלא היה הקנה העולם ותועלתו להיות מלה שפוכים כמדברות אבל בישוב וכו': וכל מה שרמז לו וכו'. גזר אומר כי כל מה שהיה דוד כדכרתיש ההס היה כדי לדמות טענת אפיקורוס היוני

¶ אמר החבר היא המענה. כן דברתי ויהי טענת, וזאת הקשוא היה עיופתה ורוע הפילוסוף הזה עם עקדקדו: כל שכן עם השגתנו בחכמה. כ"ש מה שלנו משגיגים כפימתי החכמה כדכרתיש הכריס מהס אשר הגיע שכלנו לבין מוסד, ואלו מחנונינו כמס המכמה נעלאה מאסדרת כמות מלאתה מחשבת לתקן דבר דבר על מכונו לתועלתו כבינים והשל, וכוס ועידון ויגידון על בורא הכס מבין ומסדר כל אלס וכבר הכריך גוס הכריד בעל מונח הלצות כעשר הכחינס פ"א: ומה הצורך אליהם. אל מיני בעלי חיים לתועלת בני האדם שמתנו עול ה' כל הנכדליס שבעולם השל, וגזס מבין כמה שוים גולא הפילוסופים נתתם סתם כל הנכדליס הגלגל ותועלתו, וע"ס ערך המונסו אומרים כקשוא היה עיופתה ורוע הפילוסוף הזה עם עקדקדו: כל שכן עם השגתנו בחכמה. כ"ש מה שלנו משגיגים כפימתי החכמה כדכרתיש הכריס מהס אשר הגיע שכלנו לבין מוסד, ואלו מחנונינו כמס המכמה נעלאה מאסדרת כמות מלאתה מחשבת לתקן דבר דבר על מכונו לתועלתו כבינים והשל, וכוס ועידון ויגידון על בורא הכס מבין ומסדר כל אלס וכבר הכריך גוס הכריד בעל מונח הלצות כעשר הכחינס פ"א: ומה הצורך אליהם. אל מיני בעלי חיים לתועלת בני האדם שמתנו עול ה' כל הנכדליס שבעולם השל, וגזס מבין כמה שוים גולא הפילוסופים נתתם סתם כל הנכדליס הגלגל ותועלתו, וע"ס ערך המונסו אומרים

כקשוא היה עיופתה ורוע הפילוסוף הזה עם עקדקדו: כל שכן עם השגתנו בחכמה. כ"ש מה שלנו משגיגים כפימתי החכמה כדכרתיש הכריס מהס אשר הגיע שכלנו לבין מוסד, ואלו מחנונינו כמס המכמה נעלאה מאסדרת כמות מלאתה מחשבת לתקן דבר דבר על מכונו לתועלתו כבינים והשל, וכוס ועידון ויגידון על בורא הכס מבין ומסדר כל אלס וכבר הכריך גוס הכריד בעל מונח הלצות כעשר הכחינס פ"א: ומה הצורך אליהם. אל מיני בעלי חיים לתועלת בני האדם שמתנו עול ה' כל הנכדליס שבעולם השל, וגזס מבין כמה שוים גולא הפילוסופים נתתם סתם כל הנכדליס הגלגל ותועלתו, וע"ס ערך המונסו אומרים כקשוא היה עיופתה ורוע הפילוסוף הזה עם עקדקדו: כל שכן עם השגתנו בחכמה. כ"ש מה שלנו משגיגים כפימתי החכמה כדכרתיש הכריס מהס אשר הגיע שכלנו לבין מוסד, ואלו מחנונינו כמס המכמה נעלאה מאסדרת כמות מלאתה מחשבת לתקן דבר דבר על מכונו לתועלתו כבינים והשל, וכוס ועידון ויגידון על בורא הכס מבין ומסדר כל אלס וכבר הכריך גוס הכריד בעל מונח הלצות כעשר הכחינס פ"א: ומה הצורך אליהם. אל מיני בעלי חיים לתועלת בני האדם שמתנו עול ה' כל הנכדליס שבעולם השל, וגזס מבין כמה שוים גולא הפילוסופים נתתם סתם כל הנכדליס הגלגל ותועלתו, וע"ס ערך המונסו אומרים

אפיקורוס היוני, אשר היה רואה כי העולם היה במקרה:
מאמר הכוזרי אף על פי שיצא (לא שנצא) מעניננו מעט, באר לי סגנת המזמור הזה:

י אמר החבר הוא הולך על דרך מעשה בראשית. התחיל עומה אור כשלמה, רומז אל מאמרו יהי אור. נוטח שמים כיריעה, רומז אל יהי רקיע. המקרה במים, רומז אל המים אשר מעל לרקיע. ואחר כן מה שיקרה באויר מהעננים והדרות והאשים והברקים והזועות, ושהם כלם כרשיון, כמו שאמר כי במ ידיו עמים

אוצר נחמד

קול יהודה

היוני זענין המקרה שאלהו על צטלו. וכבר נא זכרו אפיקורוס וענינו בזמרה הלך ב' סוף ס' י"ג, בזמרו שהוא לא ידע מציאות ה' ית', אבל חשב שהדברים הויים והפסדים בהתקבץ ובהתפזר כפי המקרה, ושאלן שם מנהיג ולא סדר מציאות, ע"כ. והמתרגם מלפני אדון כל הארץ אומר מן קדם קירוס, ולפי זה אפשר שהפטר המלה אפיק קירוס, ולומר מציאות מעליו עול אדנות, על בלי היותו מאמין בסבה ראשונה טועלה. ויקר מקרה המלה הזאת לכלול פעיטה לשון הפקר, והיא מציאות של זעל העקידה שכתב שער ל"ז לאמר, ר"ל כאשר פקדה די קלה הקדמונים לדעת מופת סבה או ראייה בזמנאות הכבודות, נזרו בדעתם הבג והמשפזש כי אלו המנאלאות לא היועו למעלה אלהות כלל וכו', אדרבה שכתב היה מציאותות חלום זעמנו וזלתי רחוי להתייחס אל כונה מהכוונות, כי אם אל הקרי והחזקון, או שהיו כן מפלח עמם, וכיוצא באלו הדברים המפקידים אל האלמים לעשות אותם הפקר בגופם ונפשום. והוא דעת אפיקורוס והנאמסים אחרייו, וכבר הזכיר אריסטו גנות הכלואם בזני מספר השמע וכו' :

אפיקורוס היוני וכו'. מן סימני התמסה הנראים בבחואים שהם עדות כי כולם נבדלו כהפך גמור, וכל פעל ה' למעט, לא במקרה ח"ו דעשה אריסטו הכוונה כסיון קדום, וס' באתרו סללו סעולם נמשך כחיוז מן הבורא, והבחוואים השפלים ר"ל במולם השפל, מלך מקדם המעוטה שלנגלים, אף כי דעת ארם אחד שמו אפיקורוס שר"י זכור המורה בכס"ג מה"כ שאינו מאמין במציאות הבורא כלל והניח שטעולם כולו נפל במקרה:

מ כוננת המזמור הזה. מזמור דברי נבשי אל ס', שם מזכר פסוק מה דבר מעשה וגו' :

י הוא הלך. דוד המלך ע"ה התחיל לנאר ענין הדווש טעולם ונציאותו ברזון האל כפי סומכר בזמורה נמעסה בראשית, וכ"כ הראב"ע (עי' ק"י) : רומז אל המים אשר מעל לרקיע. כבר נאר ההבד ענין המים אשר מעל לרקיע דרבינו ס' כ"ס שלא סתגומם הקשה שהלכותאופים וסם פרשטוהו. ואמר שם, עוד אטער שהוא כדור הקרם ומקום כלתיה בעת הטעים. וגם לו מבורר דברינו, ולדעת זו נמשך הראב"ע, כמ"ס על פסוק יהי רקיע, ובתהלים כתיבס המזמור הכי אחר זכור ענין הרקיע סוס ז"ל, שהקרה כמו (תחמים ג) טעם קרוסו. עליוהו, סס טעמים, והם כדבור הסגריד, עכ"ל. ר"ל כדור הקרם שם טעמים וטגריס, לא עולים ויחר ולא יורדים כמות סגריד, אך מהטעמים למטר. וכן שיהי דלף טורד ביום סערי (משלי כ"ז), ר"ל סניי אדם נגגריס ממנו כתיבס, וכמ"ל הוא ז"ל שם כשיזוש הראשון :

מ כוננת המזמור הזה. הוא מזמור ק"ד :

י הוא הולך על דרך מעשה בראשית וכו'. כן הן דברי הראב"ע בתהלה בראשית. ח"ל, דבר דוד כההלה על מעשה בראשית, וההל מהלכו ואמר עופה אור, ואח"כ עופה שמים והוא הרקיע, והמים עליו והאם והאלג והדווש. ואמר כי הנהו שגורו ס' ה' לכתת אל מקום שישלמנו, וכן האל ממשרתו ה'. ואמר יסד ארץ על מכוינה, וזאת היא היבשה, ע"כ. ועל המזמור עמנו כדברים האלה דבר בראשיתו. בדרך השברא גם זה המזמור לידו, כי תחלמו וטופו שוב כראשון. ובמזמור הזה יספר מעשה בראשית, וההל מהלכו כי הוא הבה כהתלה ואח"כ השמים והדשאים והמאורות וכו', ע"כ. ובתחשך היבואור הזה קרר בלשון הכתוב, ולפעמים נרין שיוכן זה, וגומר, להורות על הלהק השמע ממנו : רומז אל המים אשר מעל לרקיע. כבר קדם דברו על אודותם דרבינו ס' ב"ה ח"ל, רוח אלהים הוא רוח הקדש ממנה נבראים התלמיכים אשר מעל לרקיע, לא הטינחם הקשה שהילוטופים ואלו הווד כסה, ואפשר שיאמר זו אומר שהוא כדיר המים ברהמים וכו', ואתריה האירי המושב, ואתריו המים ולא הווד כסה, ואפשר שיאמר זו אומר שהוא כדיר המים

ואח"כ סה שיקרה באויר. אח"כ זכר מטעלות ה' אשר שם בעולם השפל על ידי האויר : מהעננים והדרות. שם שגורו ה' לומר על הברק, כמו טעמים השפטים שפאום (כל"א וולקאנגרונן) השועפים לפעמים אדם ובהם, וכן דוח כערה מתקת הרים ומפלי המגדלים : והאשים. סס פחלות אל המתלכטים באויר לעמים, והם קאוריס שמיס נצרימים טעונים עם הארץ, וסס ודלקים באויר פעמם, וכן סן סוינה הברקים, אך הברקים סם בתלק שפעננים שזונים וסס יוצאים מתוך הטענים, והאשים סס באויר לנדו בלי ענין ויוסר קרובים לארץ. ואלום סנת ההדלקה זאח מעמסה סן בלשים סן דברקים, ותלקו כס הטעניים סרסס, והסונבחר סעכולם היא הדעת בהתחוסם כסכההרות, וזיו סהתפערים היא ענין סענין סקרה לטובים עלעקטריזשטע אחר נתגרסם קרוב לעמנו, והוא ענין נאלא ויווארו ארץ ואלן כלן מקומו. וזלה היא כנה סלמיס וברקים וגם סנת סוועוס (עדיטעטריס כל"א) : ושהם כלם ברשיון. אע"פ שאמר סה שיקרה באויר, איונו ר"ל שהוא מקדם אבל סם צרזון האל לנדו : כמו שאמר כי במ ידיו עמים. פסוק הוא

עמים. והליץ בעדם כלם, השם עבים רכובו, המהלך על כנפי רוח, עושה מלאכיו רוחות, ר"ל ששולחם אל מקום שירצה ובמה שירצה, וכל זה תלוי ברקיע. ואחר כן הועתק אל יקו המים ותראה חיבשה, כאמרו יסד ארץ על מכוניה, ושמים בטבעם מקיפים מסעל לארץ (ל"א הארץ) ויכסוה כלה לכבוש עמקים והרים, כמו שאמר

קול יהודה

אוצר נחמד

העבים, ואחריו מקום האש הסביב שקרין אורו בלשון ערבי אלחלו"ר, ע"כ. וכבר קדם ביאורנו עליו שם במקומו, והנבחר שם כי דעה הראש"ע כדעת האומר שהוא קרי הקרה, כמו שכתוב מפורט בביאורו על יד יהי רקיע. גם בפירוט המזמור כהב, המקרה כמו (תחיה 2) המה קרבו, עליוהו העבים והם כדוד הסגיר, ע"כ. וקרוב אללי שרלו לחקן ומחר"ל במקום צדיר, והוא כדור הקרה שנקרא כך בערבי כאמור, כי לא יעם לחכי שיאמר כי העבים הם כדוד המטר הנקרא בגריר, המבואר אללו במשלי כ"ו. וכדור הקרה הוא חלק האוויר האמתי ממנו שהוא קרי בראשית בערך אל שני חלקיו הנחרים, ושם אורג של ומטר ויוצא: ושהם כלם בראשון וכו'. ר"ל בשרוהו וחספו יח' לעשות בהם נקמה וזכרון כמשפט כאוב: והליץ בעדם כלם וכו'. ור"ל שמהם בלגלוח על כל אלה, במאמר השם עבים רכובו על העבים, המהלך על כנפי רוח וגו' על הרומה והאשם והברקים והטוטה. והראש"ע כתב משפטו אמר של טוב, האן השורפת שריחה ממה, והאש היורד מהשמים והברקים, ע"כ: ר"ל ששולחם וכו'. כי כבר הנבחר ברביעי סי' ג' שמהלכות ה' דעו שליומה: וכל זה תלוי ברקיע. הן אם שמו ענין הרקיע יהיה הפלם היוליים על אחד מן הדרכים שזכרנו עליו ברביעי סי' כ"ה במקומו הנרשם למעלה, ידק דברנו, כי כל המתהדק בתחמונים, מקלה השמים מולאו ותולדו. ואם רצה בו גם כן האויר המרובק אשר הם כדור הקרה וכדעת הראש"ע, יזכה בשפטו, כי כן עיקר האותות העליונות שם יהיו כנודע: ויכסוה כלה בלבוש וכו', שיעורו ויכסוה כלה עמקים והרים לבלות היה שמתכה הלגלג. וזה כפי מה שפירש רחמי מטבעם כמו שיחבאר

הוא בלבוש ל'ו, בדרכו על עיני הסמך ותליוהו השגתו יח', כאמרו כן אל שניא וגו' כי יגרע נשפי מים ויוקו מטר לאדו, אשר יולו שחקים יעשו עליו אדם רב, אף אם יבין מפרטי עני השואות כהו, כן פרש עליו אורו שרטי חים כספ, כי גם ידיו עמים ימן אוכל למכיר, על כפיס כספ אור יולו עליו במשפט. ויחכן לפרש הספקוים על הענינים שזכר האמר כאן. הם במחלה אחר גרע נשפי מים ויוקו מטר לאדו הם גמתי ברכה בגרעם שפות טוטה, וזה שאמר ויוקו מטר לאדו, שר"ל שהמטר ויוקו מן הארץ כולה מן הארץ. ואח"כ אחר על עיני טעמינו שיולו שחקים ויעשו על אדם רב, והם הענינים שהספיקם הפארום כונם ומוסיפם בני אדם. עוד אמר אם יבין מפרטי עני, הפרש הענינים שהאל יח' מפרטיש עמים לעופם עמים לרשע, והם השואות שכתבו, ר"ל טעמי הענינים והוא דרשם (וכ"ס כ"ג). וע"ז אמר כי גם ידיו עמים או ימן אוכל למכיר לעב רשע. עוד אמר על כפיס כספ אור, ר"ל על העבים כספ אור בברקים, ויזו עליו במשפט, ורשע לומר הכרך ממלכת ופוגע בלחם במשאו וממיו (וכ"ס כ"ג). וכל הפרש ענין טעמינו מדבר מליוהו הוים נאוויר מהחיים והענינים, כמבואר לטעמינו על שספקוים: והליץ בעדם כולם. דוד הענין נבא מליוהו על כל הענינים הנכריים: השם עבים רכובו. עס סיחה ששמים ונשי השמים לא יבלגו, סנה זו שאמר שסיחה העבים רכובו אינו רק להמלין סנהוה אותם כפי השנ, כמו שהוכיח מהם הסופר שזכר עליו במה ויכן אל אשר יאמר: והמהלך על כנפי רוח. ר"ל שמתעב על המכשפות הרומה ומניע אותם מקלה הטולם ועד קלפו כפי גורות: ובמה שירצה. כאמרו גיירה שירש: וכל זה תלוי ברקיע. כלומר שסביב כל הענינים מהענינים והמכשפות כסותו עוד מדבר ברקיע וכמוי אשר מעל לרקיע, בגשם שהמטר סהם מן הארץ הטולם מן הארץ עיקרו הוים המתחמים, וכן הקיומרים הם עולם מן הארץ, ועדיין לא זכר מן המים המתחמים והארץ טולם ע"כ"ו מאחר שהוים המטר נגמר כדור קרי, והוא נקרא ג"כ רקיע, וכמוי ר"ל שכל כדור גלשתי, יזיף עיניים אל הרקיע סה: אלו קרובים. אל האמר יקו המים ומלאה כיגשם: כאמרו יסד ארץ על כבוגיה בל חמוט טולם

ועד. לטון כזה שלחיות יסוד העצר עם יסוד המים עושים שכל טלוי ר"ל טלוי הארץ, ר"ל טלוי מרכז הארץ, ומשני סהם הוא תלויים ועומדת ליהם טופל לשם זי. וכבר נחבאר לעכמיים הפארוים שגם סנה סהרים והבצעות של הארץ מיוסדים נבמה ובמשל, באופן שלא יהיה כדוה או קלות כדו מה מגדדי הארץ רק כווד שזם מסביב סהרים. ומקרא מלא מסייע לזה, והוא אומר וישק כלם סהרים מתלם במאזנים, ויש חלק מנגוט יומה כדו, וגורם התמוה יח' לבלים זה סהרים וגנפות שלו במקום, כדוי שיהא מרכז הכובד שלה באמצעיהם ממש שום מנגננות כדוהה מרחק אחד מל זל: ושהמים בטבעם מקיפים הארץ. כלומר נערים ממחר יקו המים כיום כרוח סי' אלוט, סנה החומר הסהילי שטולם כסל קבל ארבע זווות, והם ארבע זווות, ויחי מקיפים זה אל זה, כי יסוד אש מקיף יסוד האוויר, ויסוד האוויר מקיף יסוד המים, וכן היה דרין שיסוד המים יקיפו יסוד הארץ ומתפוסם על הארץ מל זל, כי דעת המעט היה הגק התחמוה מעילו אשר קבל אורה הארץ היה שזם מכל זל, ואין שום סבה שהמים הארץ נמנעם בתקף אחד ממנו וגנבותם בתקף האחר, על שסיחה הארץ כדור חלק, ויח' עיקר שמתן ועומה, שבוירי שדיין טעם שטמים מתיבא אותם מסביב, כי מו מעכ על יום. וזכר מאחר שחש"ס לנבוא האדם וכל היה על הארץ והיה לרין שמתלה כיגשם, יוג על הארץ שטולם סהרים וחסוד עמקים ואלו היו המים גרעם אל הסודר אל הטמקים ואל השתים כדוהה שמתקם ים הטקייטום ואל שאר הימים, וגם עלו סהרים המעכרים מהים לכסות הארץ ואל הרתי כיגשם. ומצינו שפני טענע

שאמר תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים. אבל היכולת והחכמה, הוציאה אותם מהטבע ההוא והכניסם אל העמקים "מקום (כ"א מקוה) הימים, עד שיהיה לשם (כ"א בכאן) מקום גדול החיים והראות החכמה. ואמר מגערתך ינוסון, בניו הכנסם אל הימים ותחת הארץ. ולזה רמו באמרו לרוקע הארץ על המים, כי הוא בנראה כנגד אמרו תהום כלבוש כסיתו, וזה כפי טבע המים. והמאמר ההוא כפי היכולת והחכמה, וכמו שאמר נבול שמת כל יעבורון. וכל זה מכוון לתועלת החיים, כאשר

קול יהודה

שיחבאר: כמו שאמר תהום כלבוש כסיתו. כבר ביאר הרלב"ע כי תהום הוא המקום העמום בים, כי בהרלוה היבשה היו מקוי המים, ע"כ. והוסיף עוד ביאור בלמרו אחר כך ופעם כלבוש כסיתו, כי תהום הוא עומק הארץ והוא מכוון במים, כי התי הארץ היא מגולה, ע"כ. אך לא מהשבויו המעטות החבר ביאורו הכתוב הזה, הרלב"ע ביאר כי המציאות המיושב אחרי הירלוה היבשה, ועל כן פירש תהום כלבוש כסיתו כאשר הראייתך, ועל הרים יעמדו מים עורש אללו כי זה הדבר ידוע ונראה בלב, כי מימי הים על הרים נבזבים, גם על מונות שזיו בניוים. ונגיה מי שיפרש הכתוב כמו הפוך, בלמרו וההופך דברי אלהים חיים על מים יעמדו הרים, המבוסה בלבו. וביאר מגערתך ינוסון וגו', ועל גלי הים כבוא עליהם רות ספרה, ועל הרשע העשע גדול כים. והכרה מכלל ביאורו יאז ועד הפוך ההוא לא בא, כי רות אחרת נכונה היכה אלו, בבארו תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים, כפי טבע המים להקיף על הארץ בעמקים ומגרה ומגרה יח' לטע מטעיו לא מקום אחד בעמקים, שזהו כוון בלמרו מגערתך ינוסון וגו', וזו קם ויתעורר המציאות הזה המיושב הנראה על מחכונתו. וז"ל אבל היכולת וכו', שהוא ביאור למגערתך ינוסון וגו', וכמו שזכרה והולך: עד שיהיה לשם (כ"א בכאן) וכו'. והכיה על מקום היבשה הזכר, למען יהיה שם גידול העולמי היים השלמים והירלוה החכמה, כי החיים אשר במים אין רוב עניינם ידועים, והחכמה בהם איננה נגלה לו כהגלותה בללו, וכמו שיעא: בניו הכנסם אל הימים ותחת הארץ. כי הכתוב בלמרו מגערתך ינוסון וגו', חאל ענין הכנסם בעמקי הימים וזוהם בעשרות עורים ונגלותה עפר מפני פחד ה' ומדר נגויו בקומו נגלות הארץ: ולזה רמו באמרו לרוקע וכו'. ר"ל שאל המציאות הים המיושב בגזירת עליון, רמו בלמרו לרוקע וגו', כי כנראה לכאורה ממש הוא כנגד אמרו תהום כלבוש כסיתו וגו'. ר"ל שם מתארים גרלוים ממנדים וכו' וכו' זה את זה, כאלו הארץ החמה פעמים נכסיה ופעמים נגלה, אמנם אין כלן מסויה כלל, כי זה ר"ל אמרו תהום כלבוש

אוצר נחמד

הים יסוד מים יותר הכנס הכמות מן יסוד העפר, וכמו שאמרו שכמות סידורות זו אל זו בערך אחד אל עשר, וא"כ לא היה די בתשיות ובעמקים לקבל כל יסוד המים, אם לא שגורע עוד תממו יח' שהפעם הארץ ויהאיו כמכסה מערות ומתילות גידולת מאל שניכנס המים לשם מן הימים מתחת לארץ. וכבר אמרו הטעניים שבבני הארץ, כלומר בעומק הארץ, מים רבים מאד עד שיתכן לומר שהארץ רוקעת על המים, וכמ"ס הכתוב לרוקע הארץ על המים: כמו שאמר תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים. וענין תהום הוא יסוד המים היה נסתרת הכניאה מכסה כל הארץ כמו לבוש. ואמנם מה שאמר הפקר שנתהל סיו המים מכסיה עמקים והרים, לכאורה אינו מדויק, שנתחת הכניאה סרים ועמקים מנין, סרי לא נבאר רק אחר מלמרי יקו תהום. ואולם יתכן לפרש ש"ל המים סיו מכסיה אותם המקומות שם עשוי הרים כמו אותם המקומות שם עשוי עמקים, ולומר כל בבור. וכן כונת הפסוק על הרים יעמדו מים, ר"ל במקום שעשוי הרים אל לא סיו הרים רק מים בכל מקומות הארץ: והטבע ההוא. שיסיה כל יסוד מקף אל יסוד שנתהו מכל ד': עד שיהיה בכאן. ר"ל במקום יתוב בני אדם: גידול החיים והראות החכמה. המגדלות בעלי חיים אשר נשתם בלשם וכל מעשי ה' מן שמתים ומתארים אשר כולם כחמה עשה ומלא הארץ קיינו: ואמר בפערתך ינוסון בניו הכנסם אל הימים ותחת הארץ. הוא המציאות הארץ ויקיף האדמה, וכמו שזכרה לפני זו. ועם סיוה שלכאורה זה נגד טבע שיהיו המים שם וקיים מן הארץ מתחת הארץ, כי כסיהם סיומי המים והכנרת כסיה כשעם רב היה כובד המים דוחקים המים שמתחיהם להפעם עומק הארץ ובמציאות ובעשוי האדמה. וזה הדבר נראה תמיד בנתיבות המציאות שמוציאים מים מים הם המהמרים תחת הארץ דרך קנפי הארץ ופעמים מן הסודות הסמוכים להם. והמפתח על זה כשסירות שמתמשים גם מי הכנרת הסמוכים. ומפי שם הדבר אינו מוכנה נגלה בני אדם, ע"כ אמר הפקר שנתהו זה נגעתה האל יתברך שנתהו המים לתשיות ינוסון הימים ותחת הארץ: ולזה רמו. להם שמים נתון האדמה שנתהו עורים ובמציאות אדמה: באמרו לרוקע הארץ על הימים כי יטולס סודו. שמתחי אלל והנחתה על כדלוף פנה תהום מעל הארץ והכינפו תחת הארץ: כי הוא בנראה. אם לא ננין תהום שאמר וכן שפי טבע הכתוב, סיומי חשבים שהספוקים סומרים זה את זה, כי שם אמר שמים הם מתחת לארץ וכלן אמר שהסויה מכסה את הארץ כלבוש: וזה כפי טבע המים. כלומר כפי סיו סתות כתיבת הכניאה שיהי עולל מלמרו יקו המים וסיו לא מכסיה הארץ מסכיו: והמאמר ההוא. לרוקע הארץ וגו': הוא היכולת והחכמה. כי יטולס האל לטעות כח טבע, וזה אמר וכו' להכניס המים בימים ותחת הארץ, וכל זה מכוון לתועלת החיים. ר"ל מה ששעניו כנראה במים, שאף שמת כל ינוסון לכפות הארץ: וכל זה מכוון לתועלת החיים, כמאמר

הים יסוד מים יותר הכנס הכמות מן יסוד העפר, וכמו שאמרו שכמות סידורות זו אל זו בערך אחד אל עשר, וא"כ לא היה די בתשיות ובעמקים לקבל כל יסוד המים, אם לא שגורע עוד תממו יח' שהפעם הארץ ויהאיו כמכסה מערות ומתילות גידולת מאל שניכנס המים לשם מן הימים מתחת לארץ. וכבר אמרו הטעניים שבבני הארץ, כלומר בעומק הארץ, מים רבים מאד עד שיתכן לומר שהארץ רוקעת על המים, וכמ"ס הכתוב לרוקע הארץ על המים: כמו שאמר תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים. וענין תהום הוא יסוד המים היה נסתרת הכניאה מכסה כל הארץ כמו לבוש. ואמנם מה שאמר הפקר שנתהל סיו המים מכסיה עמקים והרים, לכאורה אינו מדויק, שנתחת הכניאה סרים ועמקים מנין, סרי לא נבאר רק אחר מלמרי יקו תהום. ואולם יתכן לפרש ש"ל המים סיו מכסיה אותם המקומות שם עשוי הרים כמו אותם המקומות שם עשוי עמקים, ולומר כל בבור. וכן כונת הפסוק על הרים יעמדו מים, ר"ל במקום שעשוי הרים אל לא סיו הרים רק מים בכל מקומות הארץ: והטבע ההוא. שיסיה כל יסוד מקף אל יסוד שנתהו מכל ד': עד שיהיה בכאן. ר"ל במקום יתוב בני אדם: גידול החיים והראות החכמה. המגדלות בעלי חיים אשר נשתם בלשם וכל מעשי ה' מן שמתים ומתארים אשר כולם כחמה עשה ומלא הארץ קיינו: ואמר בפערתך ינוסון בניו הכנסם אל הימים ותחת הארץ. הוא המציאות הארץ ויקיף האדמה, וכמו שזכרה לפני זו. ועם סיוה שלכאורה זה נגד טבע שיהיו המים שם וקיים מן הארץ מתחת הארץ, כי כסיהם סיומי המים והכנרת כסיה כשעם רב היה כובד המים דוחקים המים שמתחיהם להפעם עומק הארץ ובמציאות ובעשוי האדמה. וזה הדבר נראה תמיד בנתיבות המציאות שמוציאים מים מים הם המהמרים תחת הארץ דרך קנפי הארץ ופעמים מן הסודות הסמוכים להם. והמפתח על זה כשסירות שמתמשים גם מי הכנרת הסמוכים. ומפי שם הדבר אינו מוכנה נגלה בני אדם, ע"כ אמר הפקר שנתהו זה נגעתה האל יתברך שנתהו המים לתשיות ינוסון הימים ותחת הארץ: ולזה רמו. להם שמים נתון האדמה שנתהו עורים ובמציאות אדמה: באמרו לרוקע הארץ על הימים כי יטולס סודו. שמתחי אלל והנחתה על כדלוף פנה תהום מעל הארץ והכינפו תחת הארץ: כי הוא בנראה. אם לא ננין תהום שאמר וכן שפי טבע הכתוב, סיומי חשבים שהספוקים סומרים זה את זה, כי שם אמר שמים הם מתחת לארץ וכלן אמר שהסויה מכסה את הארץ כלבוש: וזה כפי טבע המים. כלומר כפי סיו סתות כתיבת הכניאה שיהי עולל מלמרו יקו המים וסיו לא מכסיה הארץ מסכיו: והמאמר ההוא. לרוקע הארץ וגו': הוא היכולת והחכמה. כי יטולס האל לטעות כח טבע, וזה אמר וכו' להכניס המים בימים ותחת הארץ, וכל זה מכוון לתועלת החיים. ר"ל מה ששעניו כנראה במים, שאף שמת כל ינוסון לכפות הארץ: וכל זה מכוון לתועלת החיים, כמאמר